ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 6, December 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.972

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 09.09.2020 Kabul Tarihi: 03.12.2020

Atıf Künyesi: Fatih Tuğluoğlu, "İdamların Yıldönümü ve AP Genel Merkezinin Tahrip Edilmesi (1962)", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, s. 3459-3481.

İdamların Yıldönümü ve AP Genel Merkezinin Tahrip Edilmesi(1962)

Anniversary of Executions and the Destructions of the Justice Party's Headquarters (1962)

Doç.Dr. Fatih Tuğluoğlu

ORCID NO: 0000-0003-3384-0068

Aksaray Üniversitesi

Öz

27 Mayıs 1960 Darbesinden sonraki süreç Türkiye'nin yakın geçmişinde önemli bir yere sahiptir. On yıllık bir iktidar askeri müdahale ile sona ermiş, Yassıada Mahkemeleri eski iktidarın mensuplarını yargılamış ve cezalandırmıştı. Mahkemenin verdiği idam kararlarının uygulanması siyasi tarihimizde yeni olayların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Türk sağı bu olayı unutmamıştır. İdamların birinci yıldönümünde yaşanan gelişmeler 1960 öncesinin huzursuzlukları hatırlatmıştır. Ölümle anmak için önce aileler ve ardından Adalet Partisi(AP) tarafından mevlid törenleri düzenlenmiştir. Bu durumu 27 Mayıs hareketinin hatırasına saygısızlık olarak kabul edenler protesto etmişler ve kendilerini eski Demokrat Parti'nin devamı olarak gören ama bu kimliği açıkça ifade edemeyen AP'ye ve bu partiye yakın duran gazetelere yönelik saldırılar yaşanmış, 27 Mayıs'tan sonra beklenen huzur ortamına ulaşılmamıştır. Taraflar bu gelişmeleri kendilerine göre yorumlamışlar, Cumhuriyet Halk Partisi 27 Mayıs'ın kazanımlarına saygı duyulmasını ve eski dönemi hatırlatacak yayınlardan vazgeçilmesini isterken, AP ise olayların arkasında komünistlerin olduğunu iddia edecektir. Çalışmamız, Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamlarının birinci yıl dönümünde(1962) AP tarafından düzenlenen mevlid törenleri ve AP'ye yakın gazetelerin o süreçte yaptığı yayınlardan dolayı tahrip edilmesi hadisesini dönemin kaynaklarıyla ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Adalet Partisi, 1962, Yıl Dönümü, Mevlid Törenleri

Abstract

Process following the 27 May 1960 coup and has an important place in Turkey's recent history. Ten years of power ended with military intervention, the Yassıada Courts tried and punished the members of the old power. The execution of the court's death sentences is considered as the beginning of new events in our political history. The Turkish right has not forgotten this incident. The developments in the first anniversary of the executions reminded the unrest of the pre-1960s. Mawlid ceremonies were held first by the families and then by the Justice Party (AP) to commemorate the deaths. Those who regarded this situation as a disrespect for the memory of the May 27 movement protested, and attacks against the AP and newspapers standing close to this party, who regarded themselves as a continuation of the former Democratic Party but could not express this identity, and the expected peace was not achieved after May 27. . The parties interpreted these

developments in their own way, while the Republican People's Party demands that the achievements of May 27 be respected and that the publications that remind the old period should be abandoned, while the EP will claim that the communists were behind the events. Our study aims to discuss with the sources of the period the Mawlid ceremonies organized by the AP and the destruction of the newspapers close to the AP due to the publications made during that period on the first anniversary of the execution of Adnan Menderes and his friends (1962).

Keywords: Adnan Menderes, Justice Party, 1962, Anniversary, Mevlid Ceremonies

Giriş

27 Mayıs 1960, Türkiye tarihinde bir dönüm noktasıdır. On yıldır iktidarda olan DP hükümeti bir askeri darbe ile devrilmişti. İktidarı ele geçiren askerler eski günlerin yeniden yaşanmaması için kapsamlı tedbirler düşünmüşler ve bazılarını hayata geçirmişlerdi. Yeni bir anayasa hazırlanmış ve iktidarın gücünü kötüye kullanmasını engellemek için anayasal kurumlar oluşturulmuştu. Seçimlere kadar ülkeyi yönetme yetkisini elinde tutan Milli Birlik Komitesinin (MBK) içinde iktidarın uzun süre bırakılmamasını savunanlar (On dörtler) tasfiye edildikten sonra seçimlerin 15 Ekim 1961’de yapılması için hiçbir engel kalmamıştı. Sonuçları tartışmalara yol açsa da yeni dönemin yönetim kademesi, askerlerin istediği şekilde düzenlenmiş ve İsmet İnönü’nün başkanlığındaki ilk koalisyon hükümeti 2 Aralık 1961 tarihinde TBMM’den güvenoyu almıştı. Önünde çözmesi gereken birçok problem bulan İnönü hükümetini en çok meşgul eden mesele, AP ve diğer partilerin sık sık tekrarladıkları af beklentileriydi. Af, Yassıada Mahkemesi tarafından yargılanıp cezalandırılan eski DP’liler için istenilmekteydi¹.

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde, 12 Haziran 1960 tarihinde çıkarılan “1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un altıncı maddesi ile Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı kurularak eski DP’lilerin yargılanması kararlaştırılmıştı². İlgili divan tarafından verilecek kararların kesin olduğu ancak idam kararlarının MBK’nin onayına bırakıldığı açıklanmıştı.

14 Ekim 1960 Cuma günü saat 9.30’da başlayan Yassıada Mahkemesi, 15 Eylül 1961 günü açıklanan kararlarıyla son bulmuştu. Eski başbakan Menderes ve arkadaşları Anayasayı ihlal davasından ölüm cezası almışlardı. MBK ölüm cezalarını incelemiş, Menderes ve iki eski bakanın cezalarını onaylamıştı³. Adnan Menderes’in cezasının infazı MBK’nin onayından 36 saat sonra 17 Eylül günü gerçekleştirilmişti⁴. İnfazdan sonra ölümün vuku bulduğu muayene sonucu anlaşılmış ve cenaze İmralı Adası, Değirmentepe mevkiine defnedilmişti⁵.

İdamlardan bir süre sonra Menderes’in ailesi cenazenin kendilerine teslim edilmesi için başvuru yapmıştı. Yapılan müracaat Hıfzısıhha Kanununa aykırı olduğu için, definden sonra beş yıl geçmediği için kabul edilmemişti. Ama bu mesele beş yıl sonra bile istenen şekilde sonuçlanmayacaktı⁶.

¹ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi, 13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs*, Milli Ülkü Yayınevi, 4. Baskı, Konya 1977, s.199-200.

² Resmi Gazete, 14 Haziran 1960, S.10525.

³ Resmi Gazete, 16 Eylül 1960, S.10908

⁴ Sabit Dokuyan, Büşra Yüksel, “Adnan Menderes’i İdama Götüren Süreç ve İdamı”, *Journal of Universal History Studies*, (Prof.Dr. Mustafa Keskin Special Issue), S.3, October 2020, s.28.

⁵ İlyas Topçu, Sema Akılmacı Topçu, “Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.61, Mayıs-Haziran 2017, s.74

⁶ Cenazelerin teslimi konusunda izin 1967 yılında verilmiş ancak bu sefer de cenazelerin nereye, ne şekilde defnedileceği sorunu ortaya çıkmış ve bu mesele siyasi endişeler nedeniyle 1991 yılına kadar sonuçlanmamıştı. Bu konuda 6 Haziran 1987 tarihinde “Eski Başbakanlardan Adnan Menderes ve Eski Bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın İmralı’da Bulunan Mezarlarının Nakli ve İsimlerinin Bazı Tesislere Verilmesi Hakkında Kanun”

Çalışmamızda eski başbakan Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmelerinin yıldönümünde İstanbul ve Ankara’da yaşanan gelişmeleri ele almayı amaçlıyoruz. Acıları çok taze olan ailelerin düzenlemek istediği mevlid faaliyetleri AP tarafından sahiplenilerek, gösteriye dönüştürülmüştü. 27 Mayıs hareketinin hatırasına hakaret edildiğini düşünen göstericiler AP Genel Merkezine ve eski DP’yi hatırlatır şekilde yayın yapan gazetelere saldırı düzenlemişlerdi. Emniyet güçlerinin yetersiz kaldığı olaylardan sonra gerginlik azalmayacak, faili meçhul kişilerce dağıtılacak bildirilerle Türkiye yeni bir darbe tehlikesiyle karşılaşacaktı.

Bu çalışma ile 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra siyasi ve toplumsal huzursuzlukların devam ettiği iddiasını kanıtlamaya çalışacağız. Darbe ve Yassıada yargılamaları yeni bir çok soruna yol açmış ve kurulan koalisyon hükümetlerinin önemli gündem maddelerini eski DP’lilerle ilgili meseleler oluşturmıştır.

İdamların yıldönümlerinde yaşanan olaylar Türk siyasi tarihinde ilk defa görülmektedir. Daha önce bir politikacının ve başbakanının ölümünün ardından benzer olaylar yaşanmamış ve o döneme kadar bir siyasi partisinin genel merkezinin saldırıya uğradığı da görülmemiştir. Ayrıca Menderes ve arkadaşlarının ölümlerinin sonraki yıllardaki yıldönümlerinde herhangi bir olay yaşanmamıştır. Bu gerçek çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın araştırılması aşamasında arşiv taraması yapılmış fakat Menderes ve arkadaşları hakkında idamlarından sonra herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Bu nedenle makalemizde araştırma eserler, resmi yayınlar ve farklı dünya görüşlerine sahip gazetelerden yararlanılmıştır.

1-İdamların Yıldönümü ve DP’lilerle İlgili Tartışmalar

MBK’nın yönetimi, serbest seçimlerden sonra kurulan sivil hükümete devretmesinin ardından Türkiye kamuoyu, darbe öncesindeki tartışmaların benzerlerini yaşamaya başlamıştı. Kapatılan DP’ye kendisini yakın gören siyasi partiler ve gazeteciler hapis cezası alan darbe mağdurlarına af çıkarılması için sesini yükseltmekte, karşı taraf ise bu durumu tahrik olarak görmekteydi. Bu tartışmalar ülkeyi 22 Şubat 1962’de yeni bir askeri darbe teşebbüsüne götürmüş, İnönü hükümeti eski dönemi hatırlatacak konuşmalar ve demokrasi dışı çağrılar önlenmesi için kamuoyunda “Tedbirler Kanunu” adıyla bilinen bir düzenleme yapmıştı. Böylece yeni bir askeri müdahalenin önleneyeğine inanılmaktaydı. İfade hürriyetini engellediği iddia edilen ilgili kanunun yürürlüğe girdiği aşamadan itibaren geçici bir sükunet elde edilse de özellikle AP’ye yakın çevrelerin Menderes’i hatırlatan konuşmaları çeşitli ortamlarda yapmaya devam ettikleri görülmekteydi.⁷

Yüksek Adalet Divanı tarafından verilen idam cezalarının infaz tarihlerinin yıldönümü yaklaştıkça, gazetelerde merhumların aileleri tarafından mevlit töreni yapacaklarına dair haberler görülmekteydi. Dikkat çekmek istemeyen aileler, cami yerine kendi evlerinde mevlit yapacaklarını açıklamışlardı.⁸ Evlerde yapılan dini törenlerin yanı sıra AP Gençlik Kolları

çıkartılmış, 11 Haziran 1990 tarihinde ise Anavatan Partisi Giresun Milletvekili Burhan Kara ve 40 arkadaşının verdiği teklif ile Menderes ve arkadaşlarının hukuken itibarlarının iadesi ve İmralı’da bulunan mezarlarının nakli TBMM tarafından kabul edilmişti. Buna göre 17 Eylül 1991 tarihinde, idamlardan 29 yıl sonra üç ismin cenazeleri anıtmazara defnedilmiştir. Sinan Kıyancı, “Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan’a İfadeitibar Süreci”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S:5/1, 2020, s.144-157.

⁷ Bu tür konuşmalar TBMM kürsüsünden olmasa da yerel düzeyde devam ediyordu. AP’nin il veya ilçe kongrelerinde milletvekillerinin ve siyasetçilerin Tedbirler Kanununa rağmen DP ve Menderes’i öven konuşmalarına rastlanıyordu. Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, C.2, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s.290-291.

⁸ “Menderes, Zorlu ve Polatkan Aileleri Mevlit Okutturacak”, *Tercüman*, 13 Eylül 1962, s.1. Buna göre vefatlarının yıldönümü münasebetiyle mevlidler, Menderes için Ankara Kavaklıdere Tahrir Caddesindeki apartmanında Berrin Menderes’in ikamet ettiği dairede, Hasan Polatkan için İstanbul Şişli Çiftkurt apartmanında eşi tarafından, Fatin Rüştü Zorlu’nun vefatının yıldönümü münasebetiyle İstanbul’da Taksim Miramar apartmanında annesi Güzide Zorlu’nun

tarafından İstanbul'da Fatih Camii ile Üsküdar İskele Camiinde mevlit okutulmuştu. Vatan gazetesine göre İstanbul'daki mevlitlere halk sokaklarda dolaşan "yavaş sesle münadiler" ile davet edilmiş artan gerginlik nedeniyle İstanbul, Ankara ve İzmir Emniyetinde izinler kaldırılmıştı.⁹ Günün önemi dolayısıyla Kayseri cezaevinde bulunan mahkûmların matem havasına büründükleri ve ziyaretçi kabul etmedikleri, eski cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ailesi de dâhil kimseyle görüşmemeye karar verdiğini öğrenilmişti.¹⁰ Ayrıca cezaevi mescidinde eski milletvekillerinden Agâh Erozan ve İbrahim Kirazoğlu tarafından mevlit okunmuştu.¹¹

Dini törenlerin istismara dönüştüğünü iddia eden Dünya, Vatan ve Hür Vatan gazeteleri, eski vatan cephesi¹² mensuplarının ortaya çıktığını iddia ederek, yıldönümünü fırsat bilerek 27 Mayıs'a karşı duydukları tepkilerini ortaya koyduklarını ifade etmişlerdi.¹³ İdamların yıldönümünün anıldığı gün(17 Eylül 1962) Ankara Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam eden "haksız iktisap" davasında, Menderes'in Kavaklıdere'deki evi dışındaki diğer taşınır ve taşınmaz malları üzerindeki ihtiyati tedbirin kaldırılmasına karar verilmişti.¹⁴

Menderes'in ölüm yıldönümünde eski DP'ye yakınlığı ile bilinen Zafer gazetesi, 17 Eylül 1962 tarihli nüshasının ilk sayfasına Adnan Menderes'in tam boy fotoğrafını basmış ve fotoğrafın üzerine ise "merhum başvekil Adnan Menderes'in 1.ölüm yıldönümü" başlığını kullanmıştı.¹⁵

Kamuoyunda idamların yıldönümü konuşulurken Beşinci Sulh Ceza Hâkimliği tarafından alınan bir kararla, eski DP dönemini ve mensuplarını hatırlatan yayın yaparak Tedbirler Kanunu'na aykırı davrandığı gerekçesiyle başta Zafer olmak üzere, Son Havadis, Yeni İstanbul ve Tasvir gazeteleri 17 Eylül günü her vilayet ve ilçede toplatılmıştı.¹⁶ Zafer ve Son Havadis gazetelerinin yazı işleri müdürlerini ise "Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın büyük boy resimlerini basarak tedbirler kanununa aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle" tutuklamıştı(17 Eylül). Bununla ilgili olarak Ankara'nın Samanpazarı, Anafartalar ve Altındağ semtlerinde toplanan bazı kalabalıkların gösteri yürüyüşü yapmaya çalıştığı ve sıkı emniyet tedbirlerine rağmen Zafer ile Son Havadis gazetelerinin yakıldığı görülmüştü.¹⁷

dairelerinde, Ankara'da ise Bahçelievler'deki evinde eşi Emel Zorlu tarafından okutulmuştu. "Mevlitler Okutuluyor" *Son Havadis*, 16 Eylül 1962, s.1.

⁹ "Zorlu ve Polatkan İçin Mevlit Okundu", *Tasvir*, 17 Eylül 1962, s.1; Vatan gazetesinin iddiasına göre; İzmir'deki bütün camilerde tertibat alınmış bu arada her camiye sivil polisler yerleştirmiştir. Müftülükle temasa geçen emniyet, okunacak mevlitlerde idam edilen 3 merhumun isimlerinin geçmemesini mevlidhanlara ve hocalara tembih edilmesini istemiştir. "Eski DP'liler Mevlüt Gösterileri Tertipliyorlar" *Vatan*, 17 Eylül 1962, s.1

¹⁰ "Kayseri Cezaevinde Yas Günü" *Zafer*, 17 Eylül 1962, s.1.

¹¹ "Menderes, Zorlu, Polatkan için Kayseri'de Mevlit Okundu" *Son Havadis*, 18 Eylül 1962, s.1.

¹² Vatan cephesi konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Hakkı Uyar, *Vatan Cephesi, Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek*, Buke Yayınları, İstanbul 2001, s.35

¹³ "Dün Maksatlı Mevlutler Okutuldu" *Dünya*, 17 Eylül 1962, s.1; "AP'liler Dini İstismar Etti" *Hür Vatan*, 17 Eylül 1962, s.1. "Eski DP'liler Mevlut Gösterileri Tertipliyorlar" *Vatan*, 17 Eylül 1962, s.1.

¹⁴ Dünya gazetesi Ankara'daki mahkemede yaşananlar ile ilgili olarak ilginç bilgiler vermektedir. Buna göre; Duruşma başlayacağı sırada bir eski DP'li, göğsüne bir Menderes'in büyük bir portresini asarak dolaşmış, birçok dinleyici de Menderes'in adı geçtikçe ah, vah seslerini çıkarmışlardı. Duruşma sırasında avukat, konuşmalarını Menderes'in ses tonunda ve pozları içinde yapmıştı. "Demokratlar Adaleti Sindirmeğe Kalkıştılar" *Dünya*, 18 Eylül 1962, s.1.

¹⁵ "Merhum Başvekil Adnan Menderes'in 1. Ölüm Yıldönümü" *Zafer*, 17 Eylül 1962, s.1.

¹⁶ Zafer gazetesi yazı işleri tam kadro olarak toplu basına mahkemesine çağırılmış ve ifadeleri alınmıştır. Toplu basın mahkemesinde ifade veren Zafer gazetesi yazı işleri müdürü Vedat Refioğlu akşam geç saatlerde tutuklanmıştı. Öte yandan Son Havadis gazetesi yazı işleri müdürü Atilla Onuk da ifadelerinin ardından serbest bırakılmıştır. "Zafer'in Yazı Müdürü Tevkif Edildi" *Vatan*, 18 Eylül 1962, s.1.

¹⁷ "Ankara'da Emniyet Tedbirleri" *Tasvir*, 18 Eylül 1962, s.1

Başbakan İnönü, Tedbirler Kanununa¹⁸ rağmen bazı gazetelerin yıldönümü gerekçesiyle yaptıkları yayınlar hakkında yeni tedbirler alınıp alınamayacağına dair sorularına “Tedbirler kâfi. Mevcut kanunlar yürüyecektir” cevabını verirken hükümet sözcüsü ve Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata ise yaptığı açıklamada hükümetin kendi itibar ve otoritesinden emin olarak bu gibi olayları kanunlara bıraktığını, yeni bir tedbir düşünülmediğini, zaten savcılıkların kendiliklerinden harekete geçtiğini, ancak hükümetin basından görevini yapmasını beklediğini ifade etmişti. Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar ise son olayların tahrikler sonucunda başladığını ifade ederken Devlet Bakanı Necmi Ökten “bu gibi hadiseler seyrirci kalınmayacağını açıklamıştı. İmar ve İskan Bakanı Fahrettin Kerim Gökay ise yayınları normal karşılamadığını söylemiş ve bu durumu muhalefet partilerinin sözcülerinin bile kabul ettiğini açıklamış, herkesin memleketçi olması gerektiğini açıklamıştı.¹⁹

Hükümet üyeleri özellikle Başbakan mevcut kanunların yeterli olduğunu söyleyip ilave yasal düzenlemeler yapılmasına gerek olmadığını söylerken, Milliyet gazetesi başyazarı mevcut kanunların(Tedbirler Kanunu) bile sevimsiz görünmemek için uygulanmadığını, bu durumdan cesaret alan tahrik edici yayın ve teşebbüslerin kesilmediğini ifade etmişti. Özellikle AP kongrelerinde af konusu etrafındaki sözlerin, 27 Mayıs hareketini hedef aldığını, vatandaşları huzura sevk etmesi gereken parti yöneticilerinin de kışkırtıcı konuşmalar yapmaktan kendilerini alamadıklarını hatta ölenlerin hatırasına mevlid okutulmasının dini bir görev olduğu halde, bunu da bir istismar vasıtası telakki ederek, halkın hislerine, dini duygularına hitapla politik çıkar sağlamak yoluna gidildiğini iddia etmişti.²⁰ Bu konuda Yeni Türkiye Partisi(YTP)’nin AP’den farklı düşündüğü görülmekteydi. AP’lilerin siyasi beklenti peşinde olduğu iddia eden YTP basın sözcüsü Cevdet Perin, idamların yıldönümü münasebetiyle bazı gazetelerin yayınlarını “gayretkeşlik” olarak nitelendirmiş, Kayseri cezaevinde bulunan eski DP’lilerin, hükümetin hazırladığı af kanunu öncesinde yaşananların kendilerini sıkıntıya soktuklarını aktarmıştı. CHP-AP koalisyonunda Basın ve Yayın Bakanlığı yapan ve daha sonra AP’den ayrılan Kamuran Evliyaoğlu da “bu hareketlerin AP’nin tahrikiyle olduğunu belirtmiş “onlar kongrelerde tahrikte bulunmasalardı gazeteler böyle yayınlara cesaret edemezlerdi” demişti.²¹

Kamuoyunda 27 Mayıs hareketinin en büyük savunucusu olarak bilinen Eski MBK üyesi Tabii Senatörlerin son gelişmeler konusundaki tepkileri merak edilmekteydi. Gelişmeler üzerine Başbakan İnönü’ye görüşlerini bildirmek için kendi aralarında bir toplantı düzenlemişlerdi. Toplantıdan sonra açıklama yapmadan Mucip Ataklı, Sami Küçük ve Suphi Gürsoytrak’tan kurulu üç kişilik heyet Başbakan İnönü’yü ziyaret ederek hükümetin tahriklere karşı otoritesini tam olarak kullanmasını istemişlerdi.²²

27 Mayıs 1960 darbesinin öncesinde büyük ve etkili gösteriler yapan üniversite öğrencileri de son gelişmeler karşısında sessiz kalmamışlardı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri, 27 Mayıs Fikir Kulübü ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatına bağlı örgüt temsilcileri infazların yıldönümünde bazı gazetelerin bozguncu yayınlarını protesto etmek için 19 Eylül günü bir yürüyüş yapmış ve Anıtkabir ve zafer anıtına birer çelenk koymuşlardı. Gençlik örgütleri yayınladıkları bildiride huzuru bozucu yayınların yapıldığı gazetelerin, Atatürk ve 27 Mayıs devrimi aleyhinde sistemli bir kin, iftira ve intikam kampanyası içinde bulunduklarının gözden

¹⁸ Tedbirler Kanununun tam adı “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında Kanun”dur. 5 Mart 1962 tarihinde kanunlaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Fatih Tuğluoğlu, “27 Mayıs’ı Restore Etme Projesi: Tedbirler Kanunu(1962)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.35, 2019.

¹⁹ “Bakanlar Son Olayları Görüştüler” *Hürriyet*, 20 Eylül 1962, s.1.

²⁰ Başyazarı, “Tahrikler” *Milliyet*, 18 Eylül 1962, s.1.

²¹ “Tahrikler Yurtta Huzur Havasını Bozuyor” *Milliyet*, 18 Eylül 1962, s.7.

²² “Eski MBK üyeleri İnönü’den Enerjik Davranmasını İstediler” *Milliyet*, 18 Eylül 1962, s.1.

kaçmadığı ifade edilmekte ve “nerede ise işi 27 Mayıs’ı yapanlar kahrolsunlar” diyecek kadar ileri götürdükleri vurgulanmaktaydı.²³

İdamların yıldönümü nedeniyle yaşananlar ile ilgili olarak, hükümet ve gençlik örgütlerinden tepkiler gelirken AP de bir açıklama yapmış ve bu türlü yayınları uygun görmediklerini ifade ederek, memleketin huzur ve emniyetine zarar verecek intikamcı ve ihtilalci tahriklerin karşısında olduklarını, emek ve gayret sarf edilerek meydana getirilen anayasal düzeninin ve onun getirdiği müesseseleri zedelemekten demokratik hayatı yaşatmanın herkesin görevi olduğunu ifade etmişti.²⁴

AP’nin anayasal düzenin korunması için gerekli olduğunu savunduğu “tahriklerin önlenmesi” düşüncesi önemliydi. 27 Mayıs 1960’dan önceki düzeni hatırlatacak ve savunacak hareketlerin “tahrik” olarak değerlendirildiği o günlerde Başbakan İnönü, gereken önlemlerin alınacağını açıklayarak, 27 Mayıs’a karşı çıkanları uyarıyordu. İnönü’nün tedbir açıklamasına rağmen, tahriklerin aylardır devam ettiğini söyleyen Metin Toker, doğrudan doğruya 27 Mayıs’ı hedef alamayanların, infazların yıldönümü vesilesiyle kendilerini ortaya çıkardıklarını iddia etmiş ve bu eylemlerin AP tarafından organize edildiğini ifade etmişti.²⁵

Ahmet Emin Yalman, AP’nin açıklamasının samimi olmadığını iddia ederek ve “(AP) Dehşet verici gelişme ve istidatlar karşısında sıkışınca masum bir memleketçilik maskesi takınır. Ortalık durulunca partiye hakim olan faşistler ve ırkçılar yine ön plana geçerler, yapmadıkları kötülüğü bırakmazlar...” diyerek AP’nin ihtilalci ve intikamcı yayınlara karşı oldukları şeklindeki açıklamalarının ikiyüzlülük olduğunu yazmıştı. Yalman’a göre partinin içindeki ılımlı milletvekillerinin yönetimi alması gerekliydi.²⁶

Eski DP’lilerin eleştirilere ne şekilde cevap verecekleri bilinmezken gazeteci Orhan Seyfi Orhon olaya insani açıdan bakılması istemişti. AP’ye yakınlığı ile bilinen Son Havadis gazetesinin yazarı Orhon üzüntü veren önemli bir olayın yıldönümünde gazetelerin arşivlerinde bulunan fotoğrafları yayınladıklarını, kendilerinden bir şey eklemediklerini açıklayarak, suçlu olsa bile ölümlere merhum ifadesinin kullanılmasının bir gelenek olduğunu söylemiş ve idam edilen Osmanlı sadrazamlarının bile törenle gömüldüklerini ifade etmişti.²⁷

Gelişmeler üzerine bir açıklama yapan eski MBK üyeleri, tabii senatörler, “vatan hıyaneti ile en yüksek derecede suçlu oldukları, Türk adaletince tespit ve kurdukları iktidarın meşruluğunu yitirdiğinin halkoyunca tescil edilenleri kahramanlaştırmak isteyenlerin” amacının fark edildiğini ve 27 Mayıs düşmanlarının taşkınlıklarının sistemli şekilde devamının devlet düzenini sarsmak olduğunu ifade etmişti.²⁸ Kamuoyunda Yassıada Mahkemeleri ile özdeşleşmiş bir isim olan Hâkim Salim Başol da Menderes’in fotoğrafların altına “sayın başvekil, sayın bakanlarımız” şeklinde başlık atan gazetelerin anayasayı çiğnediğini söylemiş ve Tedbirler Kanununun tam olarak uygulanmasını istemişti.²⁹ Dünya gazetesinden Falih Rıfkı Atay, AP’nin masum olmadığını, 27 Mayıs taraftarlarından duydukları korku nedeniyle, ilgili gazetelerle beraber

²³ “Gençlik Ankara’da Yürüdü” *Hürvatan*, 20 Eylül 1962, s.1.

²⁴ “AP Genel Kurulu Kapalı İfadeli Bir Bildiri Yayınladı” *Vatan*, 18 Eylül 1962, s.1.

²⁵ Metin Toker, “Çok Tehlikeli Bir Oyun”, *Akis*, 17 Eylül 1962, S.429, s.5.

²⁶ Ahmet Emin Yalman, “İkiyüzlülüğe Paydos”, *Hürvatan*, 22 Eylül 1962, s.1.

²⁷ Orhan Seyfi Orhon, “Mahkeme mi? Parlamento mu?”, *Son Havadis*, 24 Eylül 1962, s.2.

²⁸ “Tabii Senatörler Hükümeti Tenkid Ettiler” *Hürvatan*, 19 Eylül 1962, s.1; Tabii senatörlerin bildirisini eleştiren Son Havadis gazetesi, bazı senatörlerin eski iktidar mensuplarına “merhum ve rahmetli” gibi ifadelerin kullanılmamasını isteyecek kadar ileri gittiklerini ifade etmişti. “Temelli Senatörler Çok Garip Bir Tebliğ Yayınladı” *Son Havadis*, 19 Eylül 1962, s.1.

²⁹ “Başol: Anayasa Çiğneniyor Dedi” *Dünya*, 18 Eylül 1962, s.1; İnfazların yıldönümünde ilgili haberleri ve fotoğrafları yayınlayan gazetelerden Hürvol gazetesinin yazı işleri müdürü Erdem Çolakoğlu tutuklanmıştır. “Refioğlu’nun Tevkifi Teessür ve Hayret Yarattı” *Zafer*, 19 Eylül 1962, s.5.

olmadıklarını açıkladıklarını; buna karşın, Yassıada mahkûmlarının ailelerine emekli maaşı bağlanması için senatoda mücadele ettiklerini açıklamıştı.³⁰

Yassıada Mahkemesinde hüküm giymiş ve halen tutuklu bulunan eski DP'lilerden emekli olanlara maaş bağlanması meselesi AP Adana Senatörü Mehmet Ünalı'nın 2 Şubat 1962 tarihinde verdiği bir teklif ile gündeme gelmişti. Ünalı ilgili teklifinde 5434 sayılı TC Emekli Sandığı Kanunu'nun 80 ve 92. Maddelerinin değiştirilmesi ile bu kanuna iki geçici madde eklenmesini öngörmektedir. Geçici madde ile emekli, adi malullük veya vazife aylığı almakta iken bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten önce mahkûm olmaları dolayısıyla aylıkları kesilmiş bulunanların maaşlarının ailelerine bağlanması sağlanacaktı. Bu düzenleme ile Yüksek Adalet Divanı tarafından mahkûm edilen eski DP'lilerin ailelerine eğer emekliliğe hak kazanmışlarsa maaş bağlanacaktı.³¹ Millet Meclisi'nde (MM) kabul edilen önerenin teklif sahibi tarafından 1 Mart 1962 tarihinde geri alındığını Cumhuriyet Senatosu (CS) Başkanlığının tezkeresi ile öğrenmekteyiz. İlgili teklif 15 Haziran 1962'de AP Diyarbakır Milletvekili Alpdoğan Şen ve dokuz arkadaşı tarafından tekrar MM başkanlığına sunulmuş, Anayasa ve Bütçe Komisyonlarınca birer rapor hazırlanmıştı.³²

İlgili kanunu gündeme getiren Mehmet Ünalı teklifini geri çekmesine karşın, Alpdoğan Şen ve arkadaşları tarafından tekrar kanunlaşması için yasal sürecin başlatılması üzerine CS'nin 19 Eylül tarihli oturumunda destekleyici bir konuşma yapmış ve gerekçesini açıklamıştı. Ünalı bu kanun ile “ne hırsız ve ne de sadece siyasi mahkûmlara maaş bağlamak gibi basit ve dar bir görüşle” yola çıktıklarını, amaçlarının suç işleyenlerin günahsız ailelerinin korumak olduğunu ifade etmişti.³³ Tabii Senatör Suphi Gürsoytrak gündeme getirilen kanun teklifinin kamu vicdanında büyük yankılara neden olduğunu söylerken CHP Konya Senatörü Muammer Obuz ise “vatan hainlerine anayasa suçlularına, hırsızlara, sahtekârlara tekaütlük hakkı tanıyacak olan hükümleri ihtiva etmekte” olduğunu iddia etmişti.³⁴ Tabii Senatör Kamil Karavelioğlu ise emeklilik statüsünde büyük meseleler varken sadece birkaç madde ile meşgul olduğunu, çünkü bir zümreyi mağduriyetten kurtarmak ve memnun etmek için çalışıldığını ifade ederek bu zümreyi “senelerce milleti ve emeklileri mağdur eden” eski DP'liler olarak açıklamıştı. Karavelioğlu'na göre yapılmak istenen bir gruba imtiyaz vermektir. Suçsuz emeklilerin problemleri dururken bir gruba yönelik yapılmak istenen bu düzenleme bir hak arayışı değildi.³⁵

Emekli maaşı meselesinde 19 Eylül günü senatoda bazı AP'li ve Yeni Türkiye Parti (YTP)'li Senatörler ile Tabii Senatörler arasında tartışma yaşanmıştı. Tabii senatörler, ilgili kanunun senatoda çoğunluk olmadığı için müzakere edilmemesi temin edilerek, teklifin anayasanın ilgili maddesine göre zaman aşımına uğrayacağını ve otomatik olarak kanunlaşacağını iddia etmişlerdi. Bunun bilerek yapıldığını düşünen tabii senatörler oturumu yöneten başkana ve diğer senatörlere tepki göstermişlerdi. Özellikle Mucip Ataklı ile YTP Tokat Senatörü Osman Hacıbaloğlu arasında münakaşa çıkmış, “hırsızlar, milletin parası, milli irade” kavramları üzerinden büyüyen tartışma araya girenler tarafından önlenmiş, ancak TBMM koridorunda, Tabii

³⁰ Falih Rıfkı Atay, “DP Hortlağı”, *Dünya* 20 Eylül 1962, s.1; “Siyasi Mahkûmlar Emekli Maaşı Alabilecek”, *Tercüman*, 16 Eylül 1962, s.1; “Mahkûmların Emekli Maaşı Kabul Edildi”, *Tercüman*, 20 Eylül 1962, s.1.

³¹ MM Tutanak Dergisi, 2.2.1962, Birleşim:41, Oturum:1, s.209.

³² MM Tutanak Dergisi, 15.06.1962, Birleşim:102, Oturum:1, s.608; Bütçe komisyonu raporunda, değişiklik istenen 92. Maddesinin hangi durumlarda emeklilik hakkının düşeceğini düzenlediğini, ilgili teklif ile irtikâp, ihtilas, rüşvet vs. gibi yüz kızartıcı suçlardan mahkûm olan kimselere böyle bir hakkında tanınmasının doğru olmayacağı gibi devlet hizmetinde bulunan kimselerin daha ölçülü hareket etmesi gerektiği gerekçesiyle 92. Maddenin değiştirilmesi teklifinin kabul edilmemesi istenmiştir.

³³ Cumhuriyet Senatosu (CS) Tutanak Dergisi, 19.09.1962, Birleşim: 84, Oturum:1, s.11.

³⁴ CS Tutanak Dergisi, 18.09.1962, Birleşim: 83, Oturum:1, s.590.

³⁵ CS Tutanak Dergisi, 19.09.1962, Birleşim: 84, Oturum:1, s.17.

Senatörler Kadri Kaplan ile Emanullah Çelebi ile Osman Hacıbaloğlu arasında ağız dalaşı devam etmişti.³⁶

Maliye Bakanı Orhan Öztrak ise hükümet olarak yasa teklifini memur statüsü ve emeklilik rejimi bakımından mahzurlu gördüklerini ifade etmişti. Buna karşın ilgili teklif 8 Haziran 1963 tarihinde kabul edilerek yasalaşmış ve emekli maaşı almakta iken mahkûmiyet nedeniyle aylığı kesilenlere, başvurdukları takdirde ilgili kurum veya Emekli Sandığı tarafından maaş bağlanması sağlanmış eski DP'lilerin ailelerine yönelik bir düzenleme yapılmıştı.³⁷

27 Mayıs darbesini savunanlar tarafından sıkça eleştirilen ve DP döneminin simge gazetesi olan Zafer, 18 Eylül tarihinde yaptığı açıklamada intikam peşinde olmadıklarını, milletin hayatında sakinleşme devresine geçmek zorunda olduklarını, bu döneme bir anayasa rejiminin bütün vatandaşlara eşit tatbiki şartı ile girebileceğini, ezilmiş ve hakarete uğramış büyük kitlenin devlet düzeninde hakkı olan yeri alması çabası içinde olduklarını, ihtilal edebiyatı ile korkmayacaklarını ifade etmişti.³⁸

CHP Meclis grubu yaşanan olaylarla ilgili olarak yaptığı toplantıda bazı gazetelerin AP kongreleri ile yaratılan ortamdan cesaret alarak bugünkü hale geldiği belirtilmiş, İzmir'de yayınlanan gazetelerden örnekler verilmiştir. Başbakan İnönü de konuşmasında "Tahrikler vardır. Yapılmaktadır. Tedbirlere gelince, demokratik rejim içinde tedbir bulmaya çalışıyoruz. Anayasamızı koruyacak tedbirler, anayasamızda mevcuttur" diyerek 27 Mayıs devrimini gölgelemeye çalışan her türlü davranışın, karşısında dün olduğu gibi bugün de bütün iyi niyetli vatandaşlarla beraber CHP'yi ve onun meclis gruplarını bulacağı açıklanmıştır.³⁹ Hür

Vatan gazetesi, son gelişmelerin nedenleri konusunda bir başyazı yazarak, ilerideki günlerde yaşanacak iki önemli gelişmenin huzur bozucuların elindeki imkânları boşa çıkaracağını iddia etmişti. Buna göre hükümetin siyasi suçlular için kısmi ve özel bir af çıkartacak olması, AP'nin en önemli propagandasını sona erdirecek, memlekette yeniden karışıklık çıkarmak isteyen ve hükümeti genel affa zorlamak için havayı karıştırmak isteyenlerin ellerinden imkânları ortadan kaldıracaktı. Ayrıca beş yıllık kalkınma planının gündeme gelmesi ile memleketteki ekonomik sıkıntıların düzeleceğine dair umutları yeşertecekti. Gazetenin iddiasına göre hükümetin elini zora sokmak için yayınlar tek merkezden yönetilmişti.⁴⁰

Son bir haftadan beri yaşanan gelişmeler MM'nin 24 Eylül'de yapılan oturumunda tartışılmaya başlamış, CKMP Konya Milletvekili İrfan Baran yurtta düşmanlık ve nifak yaratan ve rejimi tahrip maksadını güden olaylar karşısında hükümetin tutumu hakkında Başbakan'dan açıklama istemişti. Baran yaptığı konuşmada buhranın asıl sebebinin, birtakım politikacıların geçirdiğimiz ihtilali ve bunun meşruiyetini kabul etmek istememeleri olduğunu söylemiştir. "Açıkça söylenilmeyen bu sebep yüzündendir ki, gaye teşvik ve tezvirler son siyasi buhranın ana sebebi, ana noktasıdır. Bundan sonra 27 Mayıs ihtilalinin meşruiyetini kabul edemeyen, fakat eder görünen bir takım politikacılara karşı, ihtilali kendilerinin temsil ettiğine inanan kimselerin gösterdiği reaksiyon bu buhranın ikinci sebebidir. Üçüncü sebep ise demokrasiden ve parlamentodan ümidini kesenlerin, parlamento rejimine son vermek için hadiseleri vesile yaparak giriştiği fikri faaliyetlerdir". Başbakan İsmet İnönü ise verdiği cevapta son hadiselerin bahanesi olarak Yassıada hükümlerinin yıldönümünün gösterildiğini, fena akıbete uğramış insanların yakınlarının bu akıbetlerinden üzüntü duymalarının tabii ve insani bir olay olduğunu; ancak son

³⁶ "Senatoda Dün Kavga Çıktı" *Milliyet*, 19 Eylül 1962, s.1.

³⁷ 5434 Sayılı TC Emekli Sandığı Kanunun 80 ve 92. Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun, Resmi Gazete:8 Haziran 1963, S.1142.

³⁸ "İntikam Peşinde Değiliz" *Zafer*, 18 Eylül 1962, s.5.

³⁹ "İnönü Tahrik Vardır Dedi" *Hürvatan*, 19 Eylül 1962, s.1.

⁴⁰ Başyazı, "Siyasi Affı Geciktirmek İsteyenler", *Hür Vatan*, 20 Eylül 1962, s.1.

tahriklerin bir tecavüz olduğu, kanunların çiğnenmesinin hiçbir surette kabul olunamayacağını, Tedbirler Kanunu hükümlerinin pervasızca ve açıktan açığa ihlal olunduğunu ifade etmiş ve kanun dışı hareketlerle memleketin demokratik düzenini ve siyasi istikrarını bozma teşebbüslerinin bertaraf edildiğini açıklamıştı.⁴¹ Başbakan, Tedbirler Kanunun ihlal edildiğinden bahsederken AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala partisinin Rize il kongresinde yaptığı konuşmada ilgili kanunun vatandaşlar arasında ayrımcılık yapmak suretiyle İnönü tarafından çiğnendiğini ifade etmişti.⁴²

Başbakanın son günlerde yaşananların tahrikler neticesinde çıktığı açıklamasına rağmen Son Havadis gazetesinden Mümtaz Faik Fenik, adalet arayışının tahrik olamayacağını büyük vatandaş çoğunluğunun yaşadığı acılardan sonra sadece huzur, sükûn, istikrar istediğini kin, intikam ve hakareten uzak bir hayat beklediğini söylemişti. Fenik ülkede aşırı akımlardan en çok kökü dışarıda olan kuvvetlere dikkat çekerek ve sol cereyanların tehlikeli bir hazırlık yaptığını açıklamıştı.⁴³

Huzursuzluğun kaynağı tartışılırken gazetelerde eski Başbakan Menderes'e ilişkin bir habere rastlanmaktaydı. Buna göre Yassıada mahkemeleri sonuçlanmış olmasına rağmen Ankara Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi'nde eski Başbakan Adnan Menderes hakkında devam eden örtülü ödenek ve diğer davalar dolayısıyla 5 milyon liraya yakın para cezasına mahkûm edilmişti. Bu ceza nedeniyle Menderes'in çiftliğine konulan haczin muamelesi için icra memurlarının çiftliğe ve depolardaki mahsule el koyduğu günlerde, eski başbakanın oğlu Yüksel Menderes de Çakırbeyli Çiftliğine gitmişti. Menderes burada yaptığı açıklamada "halen dostların yardımı ile geçiniyoruz" derken ev kirasını bile ödeyemediklerini... iddia etmişti.⁴⁴ Menderes ailesinin avukatı Orhan Cemal Fersoy, eski başbakanın geride bıraktığı ailesinin tamamen insanlardan uzak bir hayat sürmek istediğini; fakat haksız ithamlara maruz kaldıklarını iddia ederek yok olmama mücadelesi veren aile için sevenlerinin ilgisini istemişti.⁴⁵

27 Mayıs darbesinden sonra kurulan düzenin devamını isteyen güçler tarafından tahrik olan bu tür açıklama ve gelişmelerin bir benzeri de Yassıada mahkûmlarının affedilmeleri meselesiydi. Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük tarafından hazırlanarak başbakanlığa sunulan af tasarısına göre 4 yıla mahkum olanlar hemen, 6 yıla mahkum olanlar şartlı olarak tahliye edileceklerdi.⁴⁶

DP döneminin ünlü işadamlarından İpar Transport Şirketinin sahibi Ali İpar'ın bu süreçte gündeme geldiğini görmekteyiz. Yassıada Mahkemesinde görülen İpar Transport Şirketi Döviz Kaçakçılığı davasında Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun iş adamı Ali İpar'a kanuna aykırı biçimde döviz sağladığı iddia edilmiş, yargılamalar sonucunda İpar, 26.790.285 TL, 25 kuruş para cezasına ve 2 sene hapse mahkûm edilmişti.⁴⁷ Bir süre cezaevinde kalan İpar, 7 Şubat 1962 tarihinde iyi hal nedeniyle şartlı olarak tahliye edilmişti.⁴⁸ Ancak İpar'ın daha sonra kanuni yolları kullanmak suretiyle pasaport aldığı ve yurtdışına çıktığı anlaşılmıştı. Önce Avrupa'ya sonra da ABD'ye giden İpar'ın yurtdışına çıkmak için nasıl pasaport alabildiği

⁴¹ MM Tutanak Dergisi, 24.09.1962, Birleşim 120, Oturum: 1, s.77-79.

⁴² "Gençleri İnönü Tahrik Ediyor" *Tasvir*, 25 Eylül 1962, s.1.

⁴³ Mümtaz Faik Fenik, "İnönü'nün Bahsettiği Tehlikeler!", *Son Havadis*, 28 Eylül 1962, s.1

⁴⁴ "Y.Menderes Yardım İstiyor" *Dünya*, 3 Ekim 1962, s.1.

⁴⁵ "Menderes Ailesi Mahvolmaktan Kurtarılmalı" *Tasvir*, 30 Eylül 1962, s.1

⁴⁶ 8 yıla mahkûm olanlar ise 27 Mayıs 1963'de serbest bırakılacaklardı. Ayrıca affedilen meslek sahibi mahkûmlardan avukat ve doktorlar istedikleri zaman vazife yapacaklar, kamu hizmeti görecektlerdi. Tahliye edilen ayrıca mecburi iskâna tabi tutulmayacaklardı. "Kademeli Af Tasarısı Dün Başbakana Verildi" *Yeni İstanbul*, 2 Ekim 1962, s.1

⁴⁷ Kerem Yavaşca, Ada'da Bir Müsamere: "Düşükler Yassıada'da", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.136.

⁴⁸ "Ali İpar Meşruten Tahliye Edildi", *Milliyet*, 8 Şubat 1962, s.1.

eleştirisi konusu olmuş ve İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu, soruşturma açıldığını, adı geçen zanlının Türkiye'ye getirildiğinde mahkûmiyetinin geri kalanını cezaevinde geçireceğini açıklamıştı.⁴⁹

İdamların yıldönümleri için yapılan mevlid törenleri, bu durumu protesto etmek isteyen gençlerin yaptıkları mitingler, bitmeyen af ve DP'liler tartışması devam ederken, Yassıada Mahkemesi tarafından müebbet hapse mahkûm edilmiş bulunan Bolu eski milletvekili Reşat Akşemsettinoğlu'nun Yunanistan'a kaçtığı haberi ülke gündemine bomba gibi düşmüştü. Ankara Tıp Fakültesi hastanesinde tedavi gören Akşemsettinoğlu'nun 1 Ekim tarihinde uçakla İstanbul'a sonra trenle Edirne'ye gittiği ve sınırı geçerek Yunan polisine mülteci olmak için teslim olduğu öğrenildi.⁵⁰ AP'ye yakın gazetelerde masum bir olay gibi anlatılan bu hadise ile ilgili olarak eski DP milletvekilinin eşi Muzaffer Akşemsettinoğlu, Tasvir gazetesine verdiği röportajda "müebbet hapis cezası değil fakat çocuğun ıstırapı onu perişan ediyordu. Kocam hapse girdikten sonra çocuğumuzun durumu daha da ağırlaştı. ...şuna tamamen eminim ki, bu cesareti yurt dışında para kazanıp çocuğunun bu ıstıraftan kurtarmak için göze almış olabilir." diyerek açıklama yapmıştı.⁵¹

Olayda hükümetin ihmali olduğu ve hatta Dünya gazetesinin haberine göre birçok DP'li mahkûm tedavileri sona erdiği halde hastanede kalmaya devam etmekteydi⁵². CHP'li milletvekilleri kaçış olayında İçişleri Bakanının ihmali olduğunu düşünerek istifasını istemişler, Bakan Kurutluoğlu ise yaptığı ilk açıklamada olayın organize olduğunu söylemişti.⁵³ Akşemsettinoğlu'nun kaçışının ardından Kayseri Cezaevi etrafında çok sıkı güvenlik tedbirleri alınmış, ziyaret günleri azaltılırken cezaevinin ön bahçesinde yapılan hava alma izni kaldırılmıştı.⁵⁴ Tabii Senatör Mucip Ataklı tarafından hazırlanan soru önergesi hakkında Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük CS'de yaptığı açıklamada diğer hükümlülere göre herhangi bir farklı muamele yapılmadığını ve müsamahakâr davranılmadığını ifade etmişti. Bakan Yörük iade meselesi konusunda ise uluslararası kurallara göre siyasi suçluların hiçbir zaman iadeye tabii tutulmayacağını açıklamıştı.⁵⁵ Kaçış meselesi MM Başkanlığına CKMP Konya Milletvekili İrfan

⁴⁹ "İpar'ın İadesi İçin Teşebbüse Geçildi", *Milliyet*, 17 Temmuz 1962, s.1; Bu konuda CHP İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in kamuoyunca tanınan Ali İpar'a nasıl pasaport verildiği konusunda İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu'nun cevaplaması için Millet Meclisi Başkanlığına soru önergesi vermişti. Millet Meclisi(MM) Tutanak Dergisi, 12 Eylül 1962, Birleşim:115, Oturum:1, s.450; Ali İpar, Dış İşleri Bakanlığınca suçluların iadesi anlaşmalarına dayanılarak ABD'den istenmiştir. "Ali İpar Amerika'da Bir Türlü Bulunamıyor" *Milliyet*, 16 Ocak 1963, s.7, İpar, 1966 tarihinde çıkan af kanununun dışında bırakılmıştı. "Aftan 100 Bin Kişi Yararlanıyor" *Milliyet*, 21 Temmuz 1966, s.7.

⁵⁰ "Akşemsettinoğlu Yunanistan'da" *Yeni İstanbul*, 2 Ekim 1962, s.1.

⁵¹ "Akşemsettin: Hürriyeti Seçtim" *Tasvir*, 3 Ekim 1962, s.1; Reşat Akşemsettinoğlu, Gümlüce polis merkezinde kaçışı hakkında şunları söylemiştir: "Kaçış sebebim şudur: Yunanistan'dan sonra İsviçre'ye gideceğim ve orada müebbet hapse mahkûm olan arkadaşlarımın haklarını savunacağım... Hükümet benim gibi müebbet hapse mahkûm olan siyasi suçluların affı için hiçbir şey düşünmemiştir. Bu sebeple İsviçre'de arkadaşlarımı savunup bütün dünya hukukçularının ve politikacılarının yardımını isteyeceğim". Akşemsettinoğlu formaliteleri tamamlayarak Yunan hükümetinden siyasi iltica hakkı talep etmişti". "Akşemsettinoğlu Af Yok Diye Kaçtım Dedi" *Akşam*, 4 Ekim 1962, s.1

⁵² "Mahkum Hastalar Hala Hastanelerde" *Dünya*, 5 Ekim 1962, s.1

⁵³ "Fırarının İade Edilmesi İçin Başvurulacak" *Milliyet*, 3 Ekim 1962, s.1; Akşam gazetesinin haberine göre Akşemsettinoğlu'nun kaçışına yardım eden iki kişinin eşgali İstanbul polisi tarafından belirlenmişti. "İstanbul'da Yardımcılar Aranıyor" *Akşam*, 3 Ekim 1962, s.1; İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu bu olayda gerekli tedbirleri almadığı gerekçesiyle sıkça eleştirilecek ve koltuğu sallanmaya başlayacaktı. Nedim Yalansız, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri, 1961-2002*, Buke Yayınları, İstanbul 2006, s.137

⁵⁴ "Tedbirler" *Milliyet*, 2 Ekim 1962, s.7.

⁵⁵ CS Tutanak Dergisi, 06.12.1962, Birleşim:14, Oturum:2, s.273-276.

Baran tarafından verilen genel görüşme açılması teklifi ile gelmişti. 15 Ekim 1963'de yapılan görüşmeler sonucunda yapılan oylama ile genel görüşme açılma teklifi kabul edilmemişti.⁵⁶

2- AP Genel Merkezine Saldırı

Türkiye'nin bu gelişmeleri tartıştığı bir aşamada Ankara'da bir grubunun Başbakan İnönü aleyhtarı bir nümayiş gerçekleştirmesi, yeni olayların başlangıcı olacaktı. 2 Ekim 1962 günü saat 17:00 sıralarında ellerinde bayraklar ve dövizler olduğu halde 5 vatandaşın Kızılay'da yürüdüğü görülmüştü. Bu pankartlarda "İnönü istifa et", plan dedin planı tatbik etmedin", "açık rejim dedin kumandanlarla gizli toplantı yapıyorsun gibi sözler yazılı idi. Bu harekete önce kimse aldırılmamış, sonra bir subayın pankartları yırttığı görülmüştü. İşte bu sırada bazı gençler ile eylemciler arasında bir kavga başlamış ve kısa bir zamanda birkaç bin kişinin katıldığı bir boğuşma şekline dönüşmüştü. Ankara Valisi Nuri Teoman, gençlere dağılmalarını tavsiye ederken; bu sırada bazı tahrikçiler, hadiseye siyasi bir nitelik vermek için AP'ye yakın gazetelerin idarehanelerine saldırmaya başlamışlardı. Bir grup ise Necati Bey caddesindeki AP genel merkezinin önünde toplanmışlar, içeride bulunanları yuhalamışlar "affi çıkartmayacağız. Katileri, hırsızları affetmeyeceğiz" diye bağırılmışlardır.⁵⁷ Hadisenin, en ağır kısmı 22.45'de başlamıştı. Eli sopalı 500 kişi tarafından Tercüman ve Yeni İstanbul gazetelerinin Ankara büroları tamamen tahrip edilmiş, sonra Rüzgârlı Sokağa gelen kalabalık Son Havadis, Adalet, Zafer ve Kudret gazetelerini tahrip etmiş, camları kırmış, telefonları, masaları parçalamışlardı. Ayrıca gazeteler sokaklara çıkartılıp yakılmıştı. Tercüman ve Yeni İstanbul'un tabelalarını indirip yollarda sürüklemişler ve kalabalık Yeni İstanbul gazetesini bürosunda bulunan Hami Tezkan ve Gökhan Evliyaoğlu'nu da hırpalamışlardı. Emniyet kuvvetlerinin hiçbir müdahalede bulunmaması nedeniyle olaylar yatışmamış, göstericilerin gazetelerin önünde ateş yakarak "İsmet Paşa çok yaşa" diye bağırarak görülmüştü. Olaylar sırasında Tercüman gazetesi muhabiri Yusuf Ziya Gezer yaralı olarak hastaneye kaldırılmıştı. Muhabir Hüsametdin Çelebi ve gazetesinin Ankara Büro Şefi Muammer Yaşar olaylarda yaralanmıştı.⁵⁸

İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu, gelişmeleri Emniyet Müdürlüğünden takip ederken hadisede polisin yetersiz kalmasını 27 Mayıs öncesinde yaşanan olayların tesirine bağlamış ve olaylarda komünistlerin parmağı olduğunu ifade etmişti. AP Genel Sekreteri Şinasi Osma "bu CHP'nin tertibidir" açıklamasını yaparken, Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın evinin etrafında çok sıkı emniyet tedbirleri alındığı görülmüştü.⁵⁹

Dünya gazetesi önceki gün yaşanan nümayişlere sebep oldukları için tutuklananların sayısının 10 kişi olduğunu iddia ederken⁶⁰, Yeni İstanbul gazetesi, CHP'li ve "solcu" gazetelerin tahriklerinin sonucunda bu olayların yaşandığını ve tahripçilerin de CHP'li olduğunu açıklamıştı.⁶¹ Tasvir gazetesine göre gazetelere saldıran grubun içinde Yassıada Mahkemesinin Savcısı Ömer Altay Egesel de bulunmaktaydı.⁶² Saldırıya uğrayan Yeni İstanbul gazetesinin sahipleri Gökhan Evliyaoğlu, Hami Tezkan ve Ankara çalışanları tarafından Başbakan İnönü'ye

⁵⁶ MM Tutanak Dergisi, 15.10.1963, Birleşim:152, Oturum:1, s.254-259; Eski DP Milletvekili Reşat Akşemsettinioğlu 1967 yılında Türkiye'ye dönmüştü. Akşemsettinioğlu'nun Yunanistan'dan sonra Almanya ve Belçika'ya gittiği öğrenilmişti. "Yassıada Hükümlüsü Firari Akşemsettinioğlu Dün Yurda Döndü" *Milliyet*, 04 Şubat 1967, s.1.

⁵⁷ "CHP İşi Zorbalığa Döktü", *Tasvir*, 3 Ekim 1962, s.1.

⁵⁸ "Ankara Büromuz Tahrip Edildi" *Tercüman*, 3 Ekim 1962, s.5.

⁵⁹ "Ankara'da Olaylar" *Dünya*, 3 Ekim 1962, s.5.

⁶⁰ "Hadiselere Sebebi Olanlardan On Kişi Dün Tevkif Edildi" *Dünya*, 4 Ekim 1962, s.1; Gazeteye göre Kızılay'da hükümet aleyhinde yapılan nümayişin organizatörleri arasında bulunan Lütfi Yıldırım AP Ankara Milletvekili Ferhat Nuri Yıldırım'ın yeğeni idi. Milliyet gazetesi de nümayiş yapanların AP'ye kayıtlı olduğunun tespit edildiğini yazmıştı. "Yürüyüş Tertipleyenlerin AP'li Olduğu Anlaşıldı" *Milliyet*, 7 Ekim 1962, s.1.

⁶¹ "Ankara Büromuz Dün İsmet Paşa Çok Yaşa Naraları Arasında Tahrip Edildi" *Yeni İstanbul*, 3 Ekim 1962, s.1.

⁶² "Nümayişçiler İçinde Egesel De Vardı" *Tasvir*, 4 Ekim 1962, s.1.

ve İçişleri Bakanı Kurutluoğlu'na telgraf çekilmişti. Adı geçen telgrafta “tecavüz karşısında asayiş kuvvetlerinin kifayetsiz ve aciz” kaldığını ifade edilerek hükümetten can emniyeti talep ettiklerini açıklamışlardı.⁶³ Bu arada Yeni İstanbul'un Ankara'da yaşanan olayları haber yaptığı sayısının “milli menfaatlere aykırı” olduğu için Türk Ceza Kanunun 101. Maddesinin altıncı bendini ihlal ettiği iddiasıyla toplatılmasına karar verilmişti.⁶⁴

Bakanlar Kurulu Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında toplanarak son gelişmeleri görüşmüştü. Hükümetin tebliğine göre; 2 Ekim 1962 günü 10-15 kişiden ibaret küçük bir topluluk Ankara'da saat 16'dan sonra Sıhhiye civarında önceden hazırlanmış olduğu anlaşılan tertip ile hükümet aleyhinde bir nümayiş yapmaya başlamışlardı. İlk teşebbüsün harekete getirdiği vatandaş topluluğu gitgide artmış ve tedbirlerine rağmen dağılmayarak AP merkezlerine ve gazete idarehanelerine yürümüşlerdi. Gitgide büyüyen ve çeşitli istikametlerde yürüyen topluluk hareketlerini normal zabıta kuvvetleri ile önlemenin imkânsızlığı karşısında yetkililerce askeri birliklerden yardım talep edilmiş ve hadiselerin daha fazla büyümesine mani olunmuş ve topluluk dağılmıştı. Hükümet can ve mal emniyetini korumak için gerekli bütün tedbirlerin alındığını açıklamış ve tahrikler karşısında hükümet kuvvetlerine yardımcı olmasını istemişti.⁶⁵

CHP Genel Sekreteri Kemal Satır, olaylarla ilgili olarak partisi adına yaptığı açıklamada başlayan bir nümayişin karşılık gördüğünü, bunun normal olduğunu fakat sonradan yapılan tahribatı kabul etmenin imkânsız olduğunu gerek basına ve gerekse partilere karşı yapılan bu hareketi tasvip etmediklerini ifade etmişti.⁶⁶

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ise olayları Diyarbakır'da iken haber almış ve yaptığı açıklamada dünyanın hiçbir yerinde bir parti genel merkezinin tahrip edilmeyeceğini ifade etmişti. Gümüşpala hükümet başkanına cumhurbaşkanına ve ilgili bakana olayların engellenmesi için telgraf çekmişti. Gümüşpala 4 Ekim günü Cumhurbaşkanına çektiği telgrafta, AP'nin 27 Mayıs ruhunun memleketi yerleşmesi azminde olduğunu, anayasanın güvencesi altında olan partilerine yönelik iftira ve tertiplere son verilmesini istemişti. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de verdiği cevapta; AP'nin kongrelerinde radikal unsurların yaptığı konuşmalardan ve partiye yakın gazetecilerin yıkıcı faaliyetlerinden şikâyet etmiş ve yaşanan olayların sebebinin partililerin taşkın hareketleri olduğunu söylemişti. Gürsel, telgrafında AP'lilerin anlayışlı, makul ve sabırlı olması gerektiğini ifade etmişti.⁶⁷

AP Merkez İdare Kurulu Ankara'daki olaylar ilgili bir açıklama yaparak: “Anayasamızda meşru bir müessese olarak kabul ve demokratik rejimin unsuru telakki edilen siyasi partilerden birisi olan partimize ve aynı zamanda basınımıza karşı girişilen bu tahripkar hareket, fiil ve hukuki manada anayasa tecavüzdür... Bu türlü davranışlar neticesinde ortaya çıkması melhuz hadiselerin mesuliyetinin, işbu hareketlere lakayt kalmak suretiyle imkan veren mesul hükümete raci olacağını...” ifade etmişti.⁶⁸ AP, 2 Ekimde başlayan olayların ülkeyi demirperde gerisine götürmeyi amaçlayan bir girişim olduğunu söyleyerek, yaşanan gelişmelerde komünistlerin parmağını olduğunu iddia etmişti⁶⁹. AP'li milletvekilleri ve senatörler, TBMM'yi terk edip sine-i millete dönmeyi tartışmışlar, muhalefetin can ve mal emniyetinin anayasanın teminatı altında olması temin edilinceye kadar meclise girilmemesini isteyenler de olmuş ancak sonuçta son

⁶³ “Gürsel ve İnönü'ye Çekilen Telgraflar” *Yeni İstanbul*, 3 Ekim 1962, s.1.

⁶⁴ “Gazetemiz Dün De Toplatıldı” *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1962, s.1.

⁶⁵ “Menfur Tecavüz Mecliste” *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1962, s.5.

⁶⁶ “Satır'ın Sözleri” *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1962, s.1.

⁶⁷ Halit Kaya, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala(1961-1965)*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014, s.141-142.

⁶⁸ “Gümüşpala, Diyarbakır'da Partimize Yapılanları Affetmeyeceğiz Dedi” *Milliyet*, 4 Ekim 1962, s.1.

⁶⁹ Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s.100.

olaylarla ilgili olarak hükümet aleyhine bir gensoru vermeye karar vermişlerdi.⁷⁰ AP binasının saldırıya uğraması parti içinde tartışmaya yol açmış, Süleyman Demirel'in "bu memlekette demokrasi olmaz" diyerek partiyi kapatmayı teklif ettiği iddia edilmişti⁷¹.

Ankara'da yaşanan olaylar MM'de tartışılmış ve hükümetin tavırları eleştirilmişti. AP Meclis Grubu adına, İstanbul Milletvekili Muhiddin Güven "hiçbir hukuk devletinde mesken masuniyetine, can ve mal emniyetine ağır tecavüzlerde bulunulduğunun asla ve asla görülemeyeceğini... Bu itibarla mesele birinci derecede bir hükümet mesesi ve daha geniş manası ile Türk milletinin yegâne varlığı olan TBMM'nin meselesi ve beka meselesi olduğunu" ifade etmişti. Güven'den sonra CHP grubu adına konuşma yapan Adana Milletvekili Suphi Baykam ise meselenin geçen gün başlamış bir basit hadise olmadığını, eğer muhtelif vesilelerle 27 Mayıs'a ve onun getirdiği anayasa nizamını halkın gözünden düşürecek istikamette hareket edilirse bu rejimin ve vatandaşların da meşru müdafaa mevkiine geçeceğini ifade etmişti. Baykam'a göre sahibi ve başyazarı TBMM'nin bir üyesi olan bir gazete, 27 Mayıs devriminin mahkûm ettiği bir zihniyetin ve yıldönümleri vesile ittihaz etmek suretiyle çıkardığı nüshalarında başından sonuna kadar, 27 Mayıs devrimi ile Yüksek Adalet Divanının kararları ile mahkum edilenleri birer mazlum olarak göstererek anayasa düzenini mahkum edecek bir yayın yapabildiğini söylemişti. Suphi Baykam yaşanan tahriplerden üzüntü duymamanın imkânsız olduğunu söylerken rejimin sağlığı için herkesin 27 Mayıs devrimine bağlı olduğunu her vesile ile ispat etmek yükümlü olduğunu iddia etmişti.⁷² Suphi Baykam'ın işaret ettiği isim Yeni İstanbul gazetesini çıkaran AP Milletvekili Gökhan Evliyaoğlu idi. Evliyaoğlu, cevap vermek için kürsüye gelerek, DP hükümeti zamanında tahrip edilen Demokrat İzmir gazetesi davası nedeniyle dönemin idarecilerinin Yassıda Mahkemesinde idam cezası ile yargılandığını ve dünyanın hiçbir yerinde fikre ve fikir organlarına karşı, hangi fikir ve ne fikir olursa olsun, bu şekilde bir tecavüzün tasvip edildiği görülmemiştir diyerek Suphi Baykam'ı yaşananları sahiplenmekle suçlamıştı. Son olarak söz alan Başbakan İsmet İnönü ise demokratik rejimde hükümetin şerefi ve ilk vazifesinin, muhalefette bulunan partinin her türlü emniyetini temin etmek olduğunu, hadisede AP'nin uğradığı tecavüzlerden şahsen ve hükümet adına duydukları derin üzüntüye herkesin inanmasını isterken, devletin bütün kuvvetleriyle bu gibi tecavüzlere mani olmaya çalışacağını, görünen kusurların, hükümetin sorumluluğu altında olduğunu ancak eksikliklerin bugünkü hükümetin icraatının eseri olmadığını açıklamıştı.⁷³

2 Ekim olayları CS'de de görüşülmüştü. AP Bursa Senatörü İhsan Sabri Çağlayangil, söz alarak alınacağı söylenen tedbirlere rağmen yine eskisi gibi rahavet dolu bir idare altında şehrin ve vatandaşın huzuru ihlal edildiğini açıklamış ve iktisadi düzenimizin son hadiselerle nasıl bozulduğunu açıklamış ve hükümetin olaylar karşısında etkisiz kaldığını ifade etmiştir. Senatoda görüşmelerde en önemli açıklamayı Tabii Senatör Osman Köksal yapmıştı. Eski MBK üyesi Köksal, yaşanan gelişmeleri analiz ettiği konuşmasında ekim ayının bir çok olaylara gebe olduğunu, çünkü ülkede 27 Mayıs'ın karşısında olanların ve diğer taraftan da diktatörlük hayali peşinde koşanların, hürriyet, fazilet ve ahlakı durmadan boğazlamak için açık ve kapalı tahriklere devam ederlerse, Atatürk gençliğinin durmayacağını ifade etmişti. Köksal bu tartışmalardan

⁷⁰ "AP Grubunun Son Toplantısı" *Tasvir*, 4 Ekim 1962, s.4.

⁷¹ Mehmet Yorgancıoğlu, *Politikamızın İbret Dolu Seyir Defteri, Dönence Basın ve Yayın Hizmetleri*, İstanbul 2000, s.374; Demirel'in benzer konuşması için bkz: Bilgiç, *age*, s.110.

⁷² MM Tutanak Dergisi, 3.10.1962, Birleşim 124, Oturum:1, s.287-288.

⁷³ MM Tutanak Dergisi, 3.10.1962, Birleşim 124, Oturum:1, s.293-294; *Tasvir* gazetesi başyazarı CHP'nin içindeki 30-40 kişilik grubun gençlik ve bazı müesseselerle irtibat kurarak, tahriklerde bulunduğunu, İnönü'nün partisine hâkim olmadığını iddia etmekte, Suphi Baykam'ın nümayişleri benimseyen tavrının bunun göstergesi olduğunu yazmaktaydı. Başyazarı "Kalemimizle Gazetemizi Koruyacağız" *Tasvir* 5 Ekim 1962, s.1.

kurtulmanın yolunu ise Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs ruhuna mutlak itaat etmek ifade etmiştir.⁷⁴ En son söz alan Başbakan İnönü, hükümetin her türlü tecavüzü önlemeye mecbur olduğunu, MM’de bulunan partilerin emniyet içinde çalışmasını temin etmek, her vatandaş gibi muhalefet partisinin de tecavüzden masun olmasını devletin bütün kuvvetleriyle teminat altında bulundurma gerekliliğini söylemişti. İnönü mevcut toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunun değişmesi gerektiğini ifade ederken bundan sonra da yürüyüşler, mitinglerin devam etme ihtimalinin olduğunu açıklamıştı.⁷⁵

Hükümetin teminat vermesi, saldırıya uğrayan gazetelerce yeterli görülmemiş, gazeteler hükümetin göstericilerin hareketini destekler gibi bir tavır takındığı iddia etmiş ve anayasaya göre her vatandaşın hakkı olan eleştiri hürriyetinin kalmadığını açıklamışlardı. Gazeteler, olayların başlamasına neden olduğu iddia edilen hükümet karşıtı mitingin normal bir hadise olarak kabul edilmesini isterken, vatandaşın düşüncelerini serbestçe ortaya koymasından daha doğal bir durum olmayacağını hatırlatmışlardı. Tasvir gazetesi telefonla tehdit edildiğini söylerken,⁷⁶ Son Havadis gazetesi, 3 Ekim günü saat 16.30’da Kızılay’da toplanıldığını haber alan emniyet kuvvetlerinin AP il binasının önünde yeni bir tecavüze karşı tedbir aldığını yazmıştı. Ankara’da yaşanan olaylardan sonra İstanbul’da benzer durumların yaşanmaması için önlemlerin alındığı öğrenilmişti.⁷⁷

Tercüman gazetesi Ankara’da olayların 4 Ekim tarihinde de devam ettiğini, göstericilerin gazetenin Ankara bürosuna yürümelerini 28. Tümen Komutanının önlediğini yazarken, AP Gençlik Kolları adına Necati Çakıroğlu bir bildiri yayınlayarak, insan haklarının çiğnendiğini, demokrasinin büyük bir suikastla karşı karşıya kaldığını, can ve mal emniyeti kalmadığını iddia ederek, hükümetin hadiseleri önleyemediğini ifade etmiş ve AP gençliğinin büyük bir vatanperverlikle Türkiye’de, demokratik rejimin korunması ve gerçek hukuk devletinin yerleşmesi için gayret sarf edenlere yardımcı olacaklarını açıklamıştı.⁷⁸ Gösteriler 4 Ekim tarihi itibarıyla sona ermiş, ilerleyen günlerde herhangi bir eylem yaşanmamıştı.

Göstericiler tarafından tahrip edilen Zafer gazetesi, başbakan yardımcısı ve YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’a açık bir mektup yazarak CHP’yi ve hükümetin hadiseler karşısındaki tutumunu şikayet etmişti. İlgili gazete Alican’ın CHP’yi istemeyenlerin oylarıyla mecliste bulunduğunu hatırlatarak, kendisine oy verenlerin temsil ettiği hükümette CHP’nin aşırı faaliyetlerini durdurmasını istemişti.⁷⁹

Saldırıya uğrayan gazetelerden Yeni İstanbul, Ankara’daki olayları organize edenlerin arkasında CHP olduğunu düşünüyordu. Gazeteye göre İstanbul’daki parti kongresinde konuşan CHP’nin genel sekreteri “aydınları, gericilerle mücadeleye davet etmiş,” Ulus gazetesi ise “artık mücadeleyi açıyoruz” başlığının altında Kemal Satır’ın sözlerini vermişti. Ayrıca CHP’ye yakın gazetelerde “devrimcilere gevşek davranıyorsunuz, harekete geçiniz...” şeklindeki çağrılar yer aldığını ifade etmekteydi.⁸⁰ Zafer gazetesi yazarı Mümtaz Faik Fenik, Kemal Satır’ın konuşmalarını dinleyince işin arkasında CHP’nin olduğunu anlamının zor olmadığını, ancak halkın gönlüne giremeyenlerin takip ettikleri şiddet politikasının Halk Partisi’ne bir şey

⁷⁴ CS Tutanak Dergisi, 4.10.1962, Birleşim:89, Oturum:1, s.361-362.

⁷⁵ CS Tutanak Dergisi, 4.10.1962, Birleşim:89, Oturum:1, s.363.

⁷⁶ “Gazetemiz De Tehdit Ediliyor” *Tasvir* 4 Ekim 1962, s.1.

⁷⁷ “İstanbul’da Alınan Tedbirler” *Son Havadis* 4 Ekim 1962, s.5.

⁷⁸ “AP Gençlik Kolları Bildiri Yayınlandı” *Tercüman*, 5 Ekim 1962, s.5.

⁷⁹ “Alican’a Açık Mektup”, *Zafer*, 5 Ekim 1962, s.1.

⁸⁰ Başyazı, “Tehlikeli Oyunlar” *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1962, s.1; Gazete, tabii senatör Mucip Ataklı’nın da tahripçileri teşvik ettiğini ve onlara yönelik, “27 Mayıs size emanettir. Asil heyecanınız beni bahtiyar ediyor” şeklinde takdir edici sözler sarf ettiğini ve bu sözlerden sonra Yeni İstanbul gazetesinin tahrip edildiğini iddia etmişti. “Mucip Ataklı Nümayişçileri Teşçi Etti” *Yeni İstanbul*, 6 Ekim 1962, s.1

kazandırmayacağını düşünmekteydi.⁸¹ Adalet gazetesinden Turhan Dilligil de Tabii Senatör Suphi Gürsoytrak'ın Öncü gazetesinin 16 Eylül tarihli sayısında yayınlanan makalesinde gençliğe yönelik ihtilal çağrısı yaptığı açıklamıştı.⁸² Son Havadis gazetesi yazarı Mehmet Ali Yalçın da CHP iktidarı döneminde, milyonlarca vatandaşın oyunu almış bir partinin genel merkezinin saldırıya uğramasının demokratik rejime ihanet olduğunu iddia etmekteydi.⁸³ Yeni İstanbul gazetesi Ankara'daki olayları “gençlik şahlandı” şeklinde veren gazeteleri eleştirerek, gençlik örgütlerinin açıklamalarını yayınlamıştı. Buna göre Milli Türk Talebe Birliği Genel Başkanı Faruk Narin, öğrenci örgütlerinin hadise ile yakından veya uzaktan hiçbir ilgisi bulunmadığını açıklamış, fikir mücadelesi yerine zorbalığı tercih edenler, kuyruk, gerici, ilerici, aydın diye bu milleti bölenlerin her fırsatta Atatürk'ün arkasına sığınıp melanetlerini mazur göstermek isteyenlerin, büyük insanın ruhunu yaraladıklarını ifade etmişti.⁸⁴

Olayın sebepleri üzerine tartışmalar devam ederken, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, Saadet Bilgiç, Ertuğrul Akça ve İhsan Önal Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret ederek yaşanan tahrip hadisesini görüşmüşlerdi. İnönü bu hareketin kendisine karşı olduğunu, sabır gösterilmesi halinde olayların yatışacağını ifade etmiş ve hükümetin kuvvetli olduğunu söylemişti. AP'liler ise İnönü'den olayların derinlemesine incelenmesini doğru teşhisin konulmasını istemişler ve olayların müsebbibi olarak komünistleri gördüklerini açıklamışlardı. AP'lilerin başbakanı ziyaretlerinden önce yaptıkları toplantılarda her iki partinin içindeki radikallerin memleketteki siyasi havayı gerginleştirdiği düşüncesi ortaya çıkmış ve bu durumu başbakana ulaştırmak üzere bir muhtıra hazırlamışlardı. Yukarıda geçen toplantıda başbakan İnönü'ye verildiği iddia edilen muhtırada; AP genel merkezindeki tahribatın karşılanması, genel merkez levhasının parti liderlerinin veya temsilcilerinin iştirakiyle yapılacak bir merasimde yerine takılması ve ortak bir miting ile olaylar protesto edilmesi ifade edilmiştir. Eğer hükümet bu talepleri kabul ederse AP'nin İzmir'de yapmayı düşündüğü mitinge genel merkezin mani olacağı vaat edilmekteydi.⁸⁵

Yaşanan olaylara en sert tepki veren gazete olan Zafer'den Füzuran Tekil, demokratik niza ve anayasanın koruduğu insan hak ve hürriyetlerine bağlılığını defalarca ilan etmiş olan başbakanın kendi ismini zedelemekten korumak için üzüntülerini açıklayacağını ama başka bir şey yapmayacağını açıklamıştı. Olayların sebebinin 27 Mayıs olmadığını ifade ederek amacın af ihtimalini tamamen ortadan kaldırmak olduğunu iddia etmekteydi. Çünkü af bizzat 27 Mayıs sonrasında yapılan anayasa ile parlamentoya verilmiş yetkilerden biriydi.⁸⁶

AP İzmir ve Adana teşkilatları, genel merkezlerinin tahrip edilmesini protesto etmek için 7 Ekim günü protesto mitingi yapmışlardı. AP yöneticilerinin hükümetten beklentilerinin karşılanmayacağını anlaşılmaması üzerine mitingin yapılmasına izin verdiği görülmüştü. Mitinglerde Ankara'da yaşanan olayların Türk gençliği tarafından yapılmadığı vurgulanmış, AP'ye destek veren milyonların tek isteğinin insan gibi yaşamak olduğunu açıklamışlardı.⁸⁷

⁸¹ Mümtaz Faik Fenik, “Tahrip Edilen Anayasa Hükümleridir”, *Son Havadis*, 4 Ekim 1962, s.1.

⁸² Turhan Dilligil, “Kırlı Eller”, *Adalet*, 11 Kasım 1962, s.3.

⁸³ Mehmet Ali Yalçın, “Hürriyetimizi Savunacağız”, *Son Havadis*, 4 Ekim 1962, s.1.

⁸⁴ “Teknik Okul Talebe Derneği Başkanlığı Tebliği” *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1962, s.5; Zafer ve Yeni İstanbul gazeteleri, tahrip olayına karışanların yakalandığına dair haberleri verirken zanlıların üniversite öğrencisi ve CHP'li olduğunu da yazmaktaydı. “Tahripçi ve Çapulculardan Üç Kişi Daha Tevkif Olundu” *Zafer*, 13 Ekim 1962, s.1; “Tahripçilerden 4'ü Dün Tevkif Edildi” *Yeni İstanbul*, 12 Ekim 1962, s.1.

⁸⁵ “Başbakan İnönü, AP Lideri ile Bir Görüşme Yaptı” *Hürvatan*, 6 Ekim 1962, s.5.

⁸⁶ Füzuran Tekil, “Sebepler Bellidir ve Ortadadır”, *Zafer*, 6 Ekim 1962, s.1.

⁸⁷ “AP Mitinglerinde Millet Birliğe Çağrıldı” *Tasvir*, 8 Ekim 1962, s.1; Son Havadis gazetesinin haberine göre İzmir Valisi Enver Saatçigil, AP İzmir teşkilatından mitingden vazgeçilmesini istemişti. “500 Bin Kişi İle Mitinge Hazırdır” *Son Havadis*, 6 Ekim 1962, s.1; Hürvatan ve Dünya gazeteleri söz konusu mitinglere katılan AP milletvekillerinin söyledikleri çarpıcı sözleri yayınlarak, gençliğin ve ordunun sert sözlerle eleştirildiğini yazmışlardı. “AP'nin İzmir

Ayrıca AP Genel İdare Kurulu toplanarak bir bildiri yayınlamış ve son olayların demokratik rejimi yıkmaya gayesine yönelik olduğunu bildirmiş ve bütün milleti bu gayretlere karşı koymaya davet etmişti. Tebliğde “Hadiselerin inkişafı göstermektedir ki, meçhul eller meçhul emellerin arkasına gizlenerek vatandaş kitlelerini birbirine düşürecek kanlı mücadelelere ait planlarını tatbik yoluna koyan komünist çevrelere karşı vatandaşların uyanık olmalarını istenmiş ve AP’nin 27 Mayıs’a karşı olmadığını belirterek “kinciliği, intikamcılığı, ırkçılığı, gericiliği ve faşistliği şiddet ve nefretle reddederiz” denmiş ve Atatürk ilkelerinin bekçisi olduğu ifade edilmişti.⁸⁸ AP’nin tebliğinde geçen komünist çevrelerden kasıt yurtdışından yayın yapan Bizim Radyo idi. Yeni İstanbul gazetesi 27 Eylül 1962 tarihinde Bizim Radyo’da yayınlanan bir metni paylaşarak, bu sözlerle parlamentoda temsil olunan siyasi partilerin hepsini, gericilikle itham ettiğini ve Ankara’daki olaylara destek verdiğini iddia etmekteydi.⁸⁹

Olayların komünistler tarafından çıkarıldığı düşüncesini Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de paylaşmaktaydı. AP heyetinin kendisini ziyareti sırasında yaptığı açıklamada “bu memlekette hiçbir zaman komünist eller iş göremeyecek, onlara gereken cevabı asil Türk milleti verecektir” ifadesini kullanmıştı. Sıkıntılı günlerden kurtulmak için milli koalisyon fikrinin üzerinde düşünülebileceğini ifade etmişti.⁹⁰

Tercüman gazetesinden Ahmet Kabaklı da ülke içindeki siyasi kutuplaşmaların düşmana cesaret verdiğini ve anarşinin körüklenmesinin komünistlerin güçlenmesine yarayacağını ifade etmişti.⁹¹ Gazeteci Ahmet Emin Yalman, huzur ve istikrara ulaşmanın memleketin o günlerde en gerçekçi hedefi olması gerektiğini, rejimin yerleşmesi, planlı kalkınmanın yürütülmesi, dış itibarımızın korunması ve yeter derecede dış yardım sağlanmasının buna bağlı olduğunu; fakat komünistlerin ve diğer taraftan da bozguncu kesimlerin memleket aleyhine her türlü kötülüğü yapmaya çalıştıklarını söylemekteydi.⁹² Vatan ve Hürvatan gazeteleri olayların çıkmasında tahriklerin büyük rolü olduğunu düşünüyordu. Buna göre seçimlerden önce ve sonra bazı partilerin içindeki kimselerin mecliste, basında yaptıkları konuşmaların sonunda sert kayaya çarpmasının normal olduğunu söyleyen Vatan gazetesi yazarı Naim Tirali’nin yanı sıra Hürvatan gazetesi de muhalefet partisi ve basından bazı örnekler vererek, 27 Mayıs hareketinin bekçisi olan kesimlerin harekete geçmeye zorlandığını iddia etmişti.⁹³

Tarihler ilerlemesine rağmen Türkiye’de 1960 öncesindeki siyasi çekişmelerin benzerleri yaşanıyordu. DP-CHP rekabetinin yerini 1962’de 27 Mayısçılar ve AP taraftarları almış, sonu gelmeyen tartışmalar, ülkenin gerçek sorunlarıyla ilgilenilmesini engellemişti. Basın, meclis ve hükümet arasında gelişen bu tartışmalar vatandaşların sorunlarına çare olmamaktaydı. Tarafların elinde yeni argümanlar vardı. 27 Mayısçılar karşı tarafı “karşı devrimci” ve DP’yi yeniden canlandırmaya çalışmakla suçlarken, AP’liler ise yaşanan olayların arkasında komünistlerin olduğunu iddia etmişlerdi.

ve Adana Mitingi Rağbet Görmedi” *Hürvatan*, 8 Ekim 1962, s.1; “Adana, AP Mitinginde Hükümet, CHP ve Gençliğe Çatıldı” *Dünya*, 8 Ekim 1962, s.1.

⁸⁸ “AP Milleti Son Olaylara Karşı Koymaya Davet Etti” *Tercüman*, 7 Ekim 1962, s.5.

⁸⁹ “Kızıl Tehlikeye Dikkat” *Yeni İstanbul*, 6 Ekim 1962, s.1.

⁹⁰ “Kırlı Eller Kırılacaktır” *Yeni İstanbul*, 7 Ekim 1962, s.1; Kendisine milli koalisyon hakkında düşünceleri sorulan Başbakan İnönü, böyle bir amaçlarının olmadığını açıklamıştı. “Milli Koalisyon Yalanlanıyor” *Tasvir*, 8 Ekim 1962, s.1.

⁹¹ Ahmet Kabaklı, “Düşmana Kulak Veriniz”, *Tercüman*, 7 Ekim 1962, s.2

⁹² Ahmet Emin Yalman, “Barut Fıçısı ve Kıvılcım”, *Hürvatan*, 4 Ekim 1962, s.1

⁹³ Hürvatan gazetesi, Manisa senatörü Orhan Süersan’ın ise Giresun şehir kulübünde 27 Eylül günü “Atatürk’ün her heykelinin yanına Menderesin heykelini dikeceğiz” dediği gazeteler yazmış ve bu sözlerin sahibi tarafından yalanlanmadığını iddia etmiştir. “Anayasa Nalını Keseri Değildir” *Hürvatan*, 4 Ekim 1962, s.5; Naim Tirali, “Geri Tepen Silah”, *Vatan*, 6 Ekim 1962, s.1.

Komünistlerin Türkiye’de karışıklık çıkarmak istediklerine dair düşünceler o günlerde Türkiye’de çok yaygındı. Soğuk savaş döneminin başından itibaren Türkiye’nin dış politikada sorun yaşadığı Sovyet Rusya’nın temsil ettiği değerlere özellikle sosyalizme ve sol düşünceye gerek hükümetlerin, gerek sağ partilerin giderek artan bir tepkisi vardı. Rusya’nın gizli yollardan Türkiye’yi ele geçirmek için içimizdeki sosyalistleri kullandığı düşüncesi ile başlayan giderek hemen her olumsuz ve kötü olayın sorumlusu olarak görülen komünistler aslında sorunların kökenini anlamak veya çözmek yerine kısa zamanda açıklama yapmak için suçlu ve hain olarak görülmekteydi. Bu iddianın arkasında Rusya ile Türkiye arasında yaşanan sorunların olduğu tezinin yanı sıra, dış dünyaya karşı sağlam görünmek ve beraberlik duygusunu yaygınlaştırma düşüncesi de bulunmaktaydı. AP Genel Merkezine düzenlenen saldırının komünistler tarafından yapıldığı iddiasının arkasında böyle bir inanç vardı.

AP’lilerin bir kısmına göre ise kendilerine yönelen saldırıların arkasında orduyla irtibatlı sivil cuntalar bulunmaktaydı. Bu gruplar AP’ye karşı organize olabilmekteydi. AP’liler bu cuntaların sol/sosyalist ve dışarıdan destekli olduğu tezini her fırsatta vurgulamaya çalışmaktaydı.⁹⁴ Olayların arkasında komünistlerin olduğu iddiası birçok kişi tarafından paylaşılrken, AP genel merkezine yapılan saldırı nedeniyle yargılanan sanıklar ise komünist olmadıklarını mahkemede açıklamışlardı.⁹⁵

AP 1961 seçimlerinde aldığı halk desteğine karşın kendisini 27 Mayıs’çıların karşısında güçlü hissetmiyor, mağdur olduğu durumda bile sesini yükseltmiyordu. Kendi içinden çıkan “ihtilal karşıtı” ses ve söylemlerin aleyhinde kullanıldığını bildiğinden parti örgütüne sessiz ve dikkatli olması konusunda telkinlerde bulunuluyor,⁹⁶ ayrıca üst düzey yetkililerin konuşmalarında bile askerlerin siyasetteki varlığını sorgulamaktan çekiniliyordu.⁹⁷

Sonuç

CHP’nin 1960 öncesindeki rakibi olan DP’nin mirasçısı AP ile hükümet kurmuş olması, eski dönemin sıkıntılarının iyileşmesine yardımcı olacağına dair ümitleri artırmış olsa da AP’nin af meselesinin her şeyin önünde görmesi, gerek orduda gerek 27 Mayıs’ı destekleyen çevrelerde karşı devrim faaliyeti olarak görülmüştü. Bu süreçte yaşanan 22 Şubat darbe teşebbüsünün faillerinin ceza almamalarına ilişkin kanuni düzenleme eski DP’lilerin de affedilmesi meselesini gündeme getirmiş ancak AP’nin affin geniş kapsamlı bir şekilde çıkarılması konusundaki ısrarı birinci koalisyon hükümetinin sonunu getirmişti.

İkinci koalisyon hükümetini CHP, YTP ve CKMP ile birlikte kurmuştu. İkinci koalisyon hükümetinin protokolünde affin kademeli olarak çıkarılacağı ifade edilmişti. Yeni hükümetin eskisine göre daha uyumlu çalışacağı düşünülüyor, özellikle hükümetin icraatlarıyla piyasadaki ekonomik durgunluğa çare olacağına inanılıyordu. Muhalefette olmanın avantajı ile af konusundaki çağrılarını daha yüksek bir sesle dile getiren AP ise, bu çabası ile eski DP’nin tabanını arkasında toplamaya çalışıyordu. Bu durum iktidar ortakları olan YTP ve CKMP’nin seçmenlerini de etkiliyor ve koalisyon hükümetinin ömrü kısaltıyordu.

⁹⁴ “S.Rusların Türkiye’ye Bol Miktarda Para Sektukları Tespit Edildi.”, *Yeni İstanbul*, 18 Ekim 1962, s.1.

⁹⁵ Ankara Üçüncü Asliye Ceza Mahkemesinde başlayan duruşmaya 24 sanıktan 21’i katılmıştı. AP Genel Başkanlığı adına mahkemeye gönderilen bir yazıda tahrir olayına katılanların fotoğrafları dahi gazetelerde yayınlandığı halde bunların tamamı hakkında dava açılmadığı belirtilmekte ve tahrirçilerin tamamının tespit ve yakalanarak, haklarında amme davası açılması ve bu dava ile birleştirilmeleri istemişti. Sanıkların çoğu olaylarla ilgilerinin bulunmadığını, tahrir olaylarını tasvip etmediklerini söylemişlerdi. “Ankara’daki Tahrirçilerin Muhakemesine Başlandı” *Yeni İstanbul*, 1 Kasım 1962, s.1.

⁹⁶ “AP Teşkilatına Tamim Gönderdi”, *Milliyet*, 30 Nisan 1963, s.1.

⁹⁷ Ümit Cizre Sakallıoğlu, *AP-Ordu İlişkileri, Bir İkilemin Anatomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.57.

Hükümetler kurulup, sivil siyasi hayat yeniden işlemeye çalışırken eski dönemin meselelerini önünde buluyordu. Yüksek Adalet Divanı yargılamalarından sonra DP döneminin hesabının kapatılacağı ve eski dönemin gündeme gelmeyeceği düşünülüyordu. Fakat bir dönemin tasfiyesi, mahkeme kararlarının uygulanması veya iktidarın el değiştirmesi ile mümkün olmamıştı. Ceza alan eski DP'lilerin affı veya çeşitli sorunları ülkede tartışılmaya devam edilecekti. Menderes ve eski DP'liler ile ilgili açıklamaları, DP dönemini canlandırmak veya 27 Mayıs hareketine gölge düşürme çabası olarak görenler vardı; fakat konuya insani gerekçelerle yaklaşanların açıklamaları da mantıklı görünmekteydi. Siyaset gerilmiş olmasına karşın hükümetin tavrının ortamı yatıştırmaya yönelik olduğunu düşünmekteyiz. Darbenin hazırlanması veya başarılmasında görev almış insan ve grupları rejimden tamamen soğutmamak ve DP tabanının devlete küsmesini önlemek suretiyle çok hassas bir çizgide ilerlemeye çalışan İnönü hükümetleri, demokrasinin yaşatılmasını istiyordu. İnönü gerek TBMM'de yaptığı konuşmalarda gerek icraatlarıyla bu konuda ısrarcı olduğunu gösteriyordu. Mahkûm ailelerinin emekli maaşı alması ve yeni bir af kanunu bu düşüncenin uygulamalarındandı.

Birkaç yıl önce yaşanmış ve hafızalarda yer etmiş hatıraları unutmak mümkün olmamıştı. Halkın önemli bir kesiminin desteğini almış bir partinin ve kadronun bir anda unutulmasını istemek, insanların hafızalarını silmelerini istemek gibi bir şeydi. Eski DP'liler, ölüm yıldönümü başta olmak üzere çeşitli şekillerde günlük hayatta kendilerini göstermekteydi.

Ölümlerin yıldönümünde mevlid törenleri ailelerce dikkat çekmemek için evlerde gerçekleştirirken, AP teşkilatları camilerde geniş katılımlı bir şekilde yapmaya çalışmış gazeteler de Tedbirler Kanununa aykırı olmasına karşın yıldönümünü haberleştirmişlerdi. Bu durumu 27 Mayıs hareketinden intikam alma çabası olarak değerlendirenlere göre hükümet zaaf içindeydi ve süreç karşı devrimcilerin istediği gibi gelişmekteydi. Bu düşüncüyü güçlendiren bir diğer gelişme ise DP döneminin gözde işadamı Ali İpar'ın mahkûm olduğu hapishaneden şartlı olarak salıverildikten sonra kolayca pasaport alıp yurtdışına çıkması idi. İpar'ın hapis cezasını tamamlamadan ve para cezasını ödemediği ülke dışına çıkmasına izin verilmesi haklı olarak tepkilere neden olmuş, ilgili bakanın açıklamaları kimseyi tatmin etmemişti. Aynı şekilde eski milletvekili Reşat Akşemsettinoglu'nun mahkûm iken tedavi gördüğü hastaneden yurtdışına kaçması hükümetin ihmali olarak değerlendirilmişti. Kaçışın organize olduğu iddia edilmiş ve eski DP'li mahkûmların tedavi adı altında hastanelerde uzun süre kalmaları sağlanarak imtiyazlı muamele gördükleri ifade edilmiş, hükümetin ilgili bakanı eleştirilmişti.

Eski DP'nin ülke gündeminde yer bulmasında basının katkılarını mutlaka belirtmeliyiz. Son Havadis, Tercüman, Yeni İstanbul ve özellikle Zafer gazetesi yayınlarıyla eski DP'lilerin mağduriyetlerini hatırlatmakta ve adalet taleplerini dile getirmekteydi. Ancak bu çabaların zaman zaman yanlışlıkları görmelerine mani olduğunu söylememiz gerekmektedir. Eski milletvekili Reşat Akşemsettinoglu'nun yurtdışına kaçması hürriyeti seçmek olarak yorumlanırken, döviz kaçakçılığından mahkûm olan Ali İpar'ın yurtdışına çıkışı ise haberleştirilmemişti. Dünya, Akşam, Vatan ve Hürvatan gazeteleri ise ülkenin içinde bulunduğu durumun sebebinin eski DP'liler olduğunu ifade ederek, huzur ve demokrasi için bu camianın artık taşkın ve şımarık hareketlerden vazgeçmesini istiyorlardı.

İdamların yıldönümünde Ankara'da yaşanan olaylara hükümetin tam olarak hakim olamadığı bir gerçektir. Özellikle AP genel merkezinin tahrip edilmesi devletin otoritesine zarar vermişti. Tahrikler ve eski DP'lilere yönelik uygulamaların bu olaylara neden olduğu söylenmiş olsa da basın hürriyeti ve mesken dokunulmazlığı ihlal edilmişti. Olayın failleri yakalanmış olmasına karşın bağlantıları ortaya konulmamış ve bu belirsizlik komplo teorilerini beslemişti. AP, olayın arkasında komünistlerin olduğunu iddia ederken, onların da CHP'nin içindeki radikaller tarafından yönlendirildiğini iddia etmişti. Tartışmalar devam ederken kaynağı tam olarak

belirlenmeyen eller tarafından dağıtılacak olan bildirilerle AP' ye yakın isim ve gazeteciler tehdit edilecek, Türkiye 1962 yılının sonbaharında yeni bir darbe tehlikesi ile karşılaşacak, Başbakan İsmet İnönü'nün açıklamalarıyla darbecilerin siyasette ve ordudaki destekçileri tartışılacaktı. O günlerde Türkiye'nin geleceğini demokrasi dışındaki bir yönetimde gören bazı subayların, Doğan Avcıoğlu'nun çıkardığı Yön dergisiyle görüş birliği içinde olduğu anlaşılmaktaydı. Yön çevresindeki isimler, ordunun içindeki subayları etkileyerek parlamento rejimi dışında bir strateji oluşturmaya çalışmakta, sol bir darbeye ülkenin yönünü farklı bir hedefe yöneltmek istemekteydi. 15 Ekim 1961 seçimlerinde ortaya çıkan sonucun kendilerini haklı çıkardığını düşünüyorlardı. 27 Mayıs hareketinin kazanımlarının sağlam temellere oturtulması sağlanmadan, kapsamlı bir reform programı ile kalkınma gerçekleştirilmeden demokrasiye geçilmesin planlamıyorlardı. Bu düşünceyi savunan Avcıoğlu ve ekinin ordu içindeki etkisi hiç de az değildi. Bu nedenle ilerleyen yıllarda sol bir darbe planı ve hazırlıkları gündeme gelecekti.

Kaynakça

1-Kitaplar

BİLGİÇ, Sadettin, *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.

DENİZ, Osman, *Parola: Harbiyeli Aldanmaz*, Yayına Hazırlayan: Yasemin Bradley, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, C.2, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.

ÖRTÜLÜ, Erdoğan, *Üç İhtilalin Hikayesi*, 13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs, Milli Ülkü Yayınevi, 4. Baskı, Konya 1977.

ÖZÇELİK, M.Hakan, Mustafa Güneş, *Bir 27 Mayıs Tahlili, Silahlı Kuvvetler Birliği 1960-63*, Sokak Yayın Grubu, İstanbul 2018.

SAKALLIOĞLU, Ümit Cizre, *AP-Ordu İlişkileri, Bir İnkılabın Anatomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

UYAR Hakkı, *Vatan Cephesi, Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek*, Büke Yayınları, İstanbul 2001.

YALANSIZ, Nedim, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri, 1961-2002*, Büke Yayınları, İstanbul 2006.

YORGANCIOĞLU, Mehmet, *Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri*, Dönence Basın ve Yayın Hizmetleri, İstanbul 2000.

2- Tezler

KAYA, Halit, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala(1961-1965)*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014.

3- Makaleler

“Adalet Partisi Merkezi Dün Gece Tahrip Edildi”, *Son Havadis*. 3 Ekim 1962.

“Adana, AP Mitinginde Hükümet, CHP ve Gençliğe Çatıldı”, *Dünya*. 8 Ekim 1962.

“Aftan 100 Bin Kişi Yararlanıyor”, *Milliyet*. 21 Temmuz 1966.

“Akşemsettinioğlu Af Yok Diye Kaçtım Dedi”, *Akşam*. 4 Ekim 1962.

- “Akşemsettinioğlu Yunanistan’da”, *Yeni İstanbul*. 2 Ekim 1962.
- “Akşemsettin: Hürriyeti Seçtim”, *Tasvir*. 3 Ekim 1962.
- “Alican’a Açık Mektup”, *Zafer*. 5 Ekim 1962.
- “Ali İpar Amerika’da Bir Türlü Bulunamıyor”, *Milliyet*. 16 Ocak 1963.
- “Anayasa Nalıncı Keseri Değildir”, *Hürvatan*. 4 Ekim 1962.
- “Ankara Büromuz Dün İsmet Paşa Çok Yaşa Naraları Arasında Tahrip Edildi”, *Yeni İstanbul*. 3 Ekim 1962.
- “Ankara Büromuz Tahrip Edildi”, *Tercüman*. 3 Ekim 1962.
- “Ankara’daki Tahripçilerin Muhakemesine Başlandı”, *Yeni İstanbul*. 1 Kasım 1962.
- “Ankara’da Olaylar”, *Dünya*. 3 Ekim 1962.
- “AP’liler Dini İstismar Etti”, *Hür Vatan*. 17 Eylül 1962.
- “AP’nin İzmir ve Adana Mitingi Rağbet Görmedi”, *Hürvatan*. 8 Ekim 1962.
- “AP Genel Kurulu Kapalı İfadeli Bir Bildiri Yayınladı”, *Vatan*. 18 Eylül 1962.
- “AP Grubunun Son Toplantısı”, *Tasvir*. 4 Ekim 1962.
- “AP Milleti Son Olaylara Karşı Koymaya Davet Etti”, *Tercüman*. 7 Ekim 1962.
- “AP Mitinglerinde Millet Birliğe Çağırıldı”, *Tasvir*. 8 Ekim 1962.
- “AP Teşkilatına Tamim Gönderdi”, *Milliyet*. 30 Nisan 1963.
- “AP Gençlik Kolları Bildiri Yayınladı”, *Tercüman*. 5 Ekim 1962.
- ATAY, Falih Rıfkı, “DP Hortlağı”, *Dünya*. 20 Eylül 1962.
- “Bakanlar Son Olayları Görüştüler”, *Hürvatan*. 20 Eylül 1962.
- “Başbakan İnönü, AP Lideri ile Bir Görüşme Yaptı”, *Hürvatan*, 6 Ekim 1962.
- “Başol: Anayasa Çiğneniyor Dedi”, *Dünya*. 18 Eylül 1962.
- Başyazı “Kalemimizle Gazetemizi Koruyacağız”, *Tasvir*. 5 Ekim 1962.
- Başyazı, “Siyasi Affı Geciktirmek İsteyenler”, *Hür Vatan*. 20 Eylül 1962.
- Başyazı, “Tahrikler” *Milliyet*, 18 Eylül 1962.
- Başyazı, “Tehlikeli Oyunlar”, *Yeni İstanbul*. 4 Ekim 1962.
- 500 Bin Kişi İle Mitinge Hazırdır”, *Son Havadis*. 6 Ekim 1962.
- “CHP İşi Zorbalığa Döktü”, *Tasvir*. 3 Ekim 1962.
- “Demokratlar Adaleti Sindirmeğe Kalkıştılar”, *Dünya*. 18 Eylül 1962.
- DİLLİGİL, Turhan, “Kirli Eller”, *Adalet*. 11 Kasım 1962.
- DOKUYAN, Sabit -Büşra Yüksel, “Adnan Menderes’i İdama Götüren Süreç ve İdamı”, *Journal Of Universal History Studies*, S.3,(Prof.Dr. Mustafa Keskin Special Issue), October 2020, s.15-42.
- “Dün Maksatlı Mevlutler Okutuldu”, *Dünya*. 17 Eylül 1962.

- “Eski MBK üyeleri İnönü’den Enerjik Davranmasını İstediler”, *Milliyet*. 18 Eylül 1962.
- “Eski DP’liler Mevlüt Gösterileri Tertipliyorlar”, *Vatan*. 17 Eylül 1962.
- FENİK, Mümtaz Faik, “İnönü’nün Bahsettiği Tehlikeler!”, *Son Havadis*. 28 Eylül 1962.
- _____, “Tahrip Edilen Anayasa Hükümleridir”, *Son Havadis*. 4 Ekim 1962.
- “Fırarinin İade Edilmesi İçin Başvurulacak”, *Milliyet*. 3 Ekim 1962.
- “Gazetemiz De Tehdit Ediliyor”, *Tasvir*. 4 Ekim 1962.
- “Gazetemiz Dün De Toplatıldı ” *Yeni İstanbul*. 4 Ekim 1962.
- “Gençlik Ankara’da Yürüdü”, *Hürvatan*. 20 Eylül 1962.
- “Gençleri İnönü Tahrik Ediyor”, *Tasvir*. 25 Eylül 1962.
- “Gümüşpala, Diyarbakır’da Partimize Yapılanları Affetmeyeceğiz Dedi”, *Milliyet*. 4 Ekim 1962.
- “Gürsel ve İnönü’ye Çekilen Telgraflar”, *Yeni İstanbul*. 3 Ekim 1962.
- “Hadiselere Sebeb Olanlardan On Kişi Dün Tevkif Edildi”, *Dünya*. 4 Ekim 1962.
- “İnönü Tahrik Vardır Dedi”, *Hürvatan*. 19 Eylül 1962.
- “İntikam Peşinde Değiliz”, *Zafer*. 18 Eylül 1962.
- “İpar’ın İadesi İçin Teşebbüse Geçildi”, *Milliyet*. 17 Temmuz 1962.
- “İstanbul’da Alınan Tedbirler”, *Son Havadis*. 4 Ekim 1962.
- “İstanbul’da Yardımcılar Aranıyor”, *Akşam*. 3 Ekim 1962.
- KABAKLI, Ahmet, “Düşmana Kulak Veriniz”, *Tercüman*. 7 Ekim 1962.
- “Mahkum Ailelerine Emekli Maaşı Bağlanması”, *Tercüman*. 20 Eylül 1962.
- “Kademeli Af Tasarısı Dün Başbakan’a Verildi”, *Yeni İstanbul*. 2 Ekim 1962.
- “Kayseri Cezaevinde Yas Günü”, *Zafer*. 17 Eylül 1962.
- KIYANÇ, Sinan, “Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan’a İadeitibar Süreci”, *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 2020, s.140-162 .
- “Kızıl Tehlikeye Dikkat”, *Yeni İstanbul*. 6 Ekim 1962.
- “Kirli Eller Kırılacaktır”, *Yeni İstanbul*. 7 Ekim 1962.
- “Mahkumların Emekli Maaşı Kabul Edildi”, *Tercüman*. 20 Eylül 1962.
- “Mahkum Hastalar Hala Hastanelerde”, *Dünya*. 5 Ekim 1962.
- “Menderes Ailesi Mahvolmaktan Kurtarılmalı”, *Tasvir*. 30 Eylül 1962.
- “Menderes, Zorlu ve Polatkan Aileleri Mevlit Okutturacak”, *Tercüman*. 13 Eylül 1962.
- “Menderes, Zorlu, Polatkan için Kayseri’de Mevlit Okundu”, *Son Havadis*. 18 Eylül 1962.
- “Menfur Tecavüz Mecliste”. *Yeni İstanbul*. 4 Ekim 1962.
- “Merhum Başvekil Adnan Menderes’in 1. Ölüm Yıldönümü”, *Zafer*. 17 Eylül 1962.
- “Mevlitler Okutuluyor”, *Son Havadis*. 16 Eylül 1962.

- “Milli Koalisyon Yalanlanıyor”, *Tasvir*. 8 Ekim 1962.
- “Mucip Ataklı Nümayişçileri Teşçi Etti”, *Yeni İstanbul*. 6 Ekim 1962.
- “Nümayişçiler İçinde Egesel De Vardı”, *Tasvir* 4 Ekim 1962.
- ORHON, Orhan Seyfi, “Mahkeme mi? Parlamento mu?”, *Son Havadis*. 24 Eylül 1962.
- Refioğlu’nun Tevkifi Teessür ve Hayret Yarattı”, *Zafer*. 19 Eylül 1962.
- “S.Rusların Türkiye’ye Bol Miktarda Para Soktukları Tespit Edildi.”, *Yeni İstanbul*. 18 Ekim 1962.
- “Satır’ın Sözleri”, *Yeni İstanbul*. 4 Ekim 1962.
- “Senatoda Dün Kavga Çıktı”, *Milliyet*. 19 Eylül 1962.
- “Siyasi Affı Geciktirmek İsteyenler”, *Hür Vatan*. 20 Eylül 1962.
- “Siyasi Mahkumlar Emekli Maaşı Alabilecek”, *Tercüman*. 16 Eylül 1962.
- “Tabii Senatörler Hükümeti Tenkid Ettiler”, *Hürvatan*. 19 Eylül 1962.
- “Tahrikler Yurtta Huzur Havasını Bozuyor”, *Milliyet*. 18 Eylül 1962.
- “Tahripçi ve Çapulculardan Üç Kişi Daha Tevkif Olundu”, *Zafer*. 13 Ekim 1962.
- “Tahripçilerden 4’ü Dün Tevkif Edildi”, *Yeni İstanbul*. 12 Ekim 1962.
- “Tedbirler”, *Milliyet*. 2 Ekim 1962.
- “Temelli Senatörler Çok Garip Bir Tebliğ Yayınladı”, *Son Havadis*. 19 Eylül 1962.
- “Teknik Okul Talebe Derneği Başkanlığı Tebliği”, *Yeni İstanbul*. 4 Ekim 1962.
- TEKİL, Füzûzan, “Sebep Bellidir ve Ortadadır”, *Zafer*. 6 Ekim 1962.
- TİRALİ, Naim, “Geri Tepen Silah”, *Vatan*. 6 Ekim 1962.
- TOKER, Metin, “Çok Tehlikeli Bir Oyun”, *Akis*. 17 Eylül 1962, S.429.
- TOPÇU İlyas -Sema Akılmak Topçu, “Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.61, Mayıs-Haziran 2017, s.59-80.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, “27 Mayıs’ı Restore Etme Projesi: Tedbirler Kanunu(1962)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.35, 2019, s.1-26.
- “Y.Menderes Yardım İstiyor”, *Dünya* 3 Ekim 1962.
- YALÇIN, Mehmet Ali, “Hürriyetimizi Savunacağız”, *Son Havadis*. 4 Ekim 1962.
- YALMAN, Ahmet Emin, “Barut Fıçısı ve Kıvılcım”, *Hürvatan*. 4 Ekim 1962.
- _____, “İkiyüzlülüğe Paydos”, *Hürvatan*. 22 Eylül 1962.
- YAVAŞÇA, Kerem, “Ada’da Bir Müsamere: “Düşükler Yassıada’da”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.117-139.
- “Yassıada Hükümlüsü Firari Akşemsettinioğlu Dün Yurda Döndü”, *Milliyet*. 4 Şubat 1967.
- “Yürüyüş Tertipleyenlerin AP’li Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*. 7 Ekim 1962.
- “Zafer’in Yazı Müdürü Tevkif Edildi”, *Vatan*. 18 Eylül 1962.
- “Zorlu ve Polatkan İçin Mevlit Okundu”, *Tasvir*. 17 Eylül 1962.

4- Resmi Yayınlar

5434 Sayılı TC Emekli Sandığı Kanunun 80 ve 92. Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun, Resmi Gazete:8 Haziran 1963, S.1142.

Cumhuriyet Senatosu(CS) Tutanak Dergisi

Millet Meclisi(MM) Tutanak Dergisi

3481

Volume 12
Issue 6
December
2020